

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмeна/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

Специјални извјештај Млади и дјеца у сукобу са законом

уз подршку

Save the Children

Специјални извјештај Млади и дјеца у сукобу са законом

уз подршку

Save the Children

Бања Лука, октобар 2012

Мишљења и ставови изнесени у овом извјештају су ставови Институције омбудсмена за људска права БиХ и не представљају обавезно став Save the Children.

САДРЖАЈ

I	УВОД	7
II	МЕТОДОЛОГИЈА	9
III	ПРАВНИ ОКВИР	10
3.1.	Међународни стандарди	10
3.2.	Законодавство БиХ	14
4.1.	Уводне напомене	17
4.1.1.	Одјељења малољетничког затвора	17
4.1.2.	Установе за извршење васпитних мјера	18
4.1.2.1.	Установе за извршење дисциплинских мјера	18
4.1.2.2.	Установе за извршење заводских мјера	19
4.1.2.2.1.	Васпитно-поправни домови	19
4.1.2.2.2.	Васпитне установе	20
4.1.3.	Сврха васпитних мјера и казне малољетничког затвора	20
4.2.	Анализа стања у појединим установама у којима су смјештени малољетници у сукобу са законом	20
4.2.1.	Уводне напомене	20
4.2.2.	Одјељење малољетничког затвора при Казнено-поправном заводу у Зеници	21
	Уводне напомене	21
	Генерална запажања учесника фокус групе	21
	Исхрана	21
	Хигијена	22
	Здравствена заштита	22
	Дневне активности	22
	Ванзаводске активности и погодности	22
	Комуникација са другима	23
	Однос малољетника са стручним особљем	23
	ПРЕПОРУКЕ	24
4.2.3.	Малољетнички затвор, Источно Сарајево	25
	Уводне напомене	25
	Генерална запажања учесника фокус групе	25
	Исхрана	25
	Хигијена	26
	Дневне активности	26
	Ванзаводске активности	26
	Комуникација са другима	26
	Однос малољетника са стручним особљем	27
	ПРЕПОРУКА	27
4.2.4.	Одгојно-поправни дом при Казнено-поправном заводу, Тузла	27
	Уводне напомене	27
	Генерална запажања учесника фокус групе	28
	Исхрана	28
	Хигијена	28
	Здравствена заштита	29

Дневне активности	29
Ванзаводске активности	29
Комуникација са другима	30
Однос малољетника са стручним особљем	30
ПРЕПОРУКЕ	30
4.2.5. Васпитно-поправни дом при Казнено-поправном заводу “Туњице”, Бања Лука	31
Уводне напомене	31
Генерална запажања учесника фокус групе	31
Исхрана	31
Хигијена	31
Дневне активности	31
Ванзаводске активности	32
Комуникација са другима	32
Однос малољетника са стручним особљем	33
ПРЕПОРУКА	33
4.2.6. ЈУ Дисциплински центар за малољетнике, Тузла	33
Уводне напомене	33
Структура стручног особља	34
Рад са малољетницима	34
Законска рјешења третмана малољетника и дјеце у сукобу са законом	34
Исхрана	34
Хигијена	35
Радно-окупациона терапија	35
ПРЕПОРУКА	35
4.2.7. КЈУ Дисциплински центар за малољетнике, Сарајево	35
Уводне напомене	35
Структура стручног особља	35
Рад са малољетницима	36
Законска рјешења третмана малољетника и дјеце у сукобу са законом	36
Исхрана	36
Хигијена	37
Радно-окупациона терапија	37
ПРЕПОРУКА	37
4.2.8. Дневни центар за малољетнике, Бањалука	37
Уводне напомене	37
Генерална запажања учесника фокус групе	37
Исхрана	38
Дневне активности	38
Ванзаводске активности	38
Однос малољетника са стручним особљем	38
Однос са родитељима	39
ПРЕПОРУКЕ	39
4.2.9. ЈУ Завод за васпитање мушке дјеце и омладине “Хум”, Сарајево	39
Уводне напомене	39
Генерална запажања учесника фокус групе	40
Исхрана	40
Хигијена	40
Дневне активности	40
Ванзаводске активности	41
Комуникација са другима	41
Однос малољетника са стручним особљем	41

Остало	41
ПРЕПОРУКЕ	42
4.3. Генерална анализа стања у установама у којима су смјештени малољетници у сукобу са законом	42
4.3.1. Профил испитаника стручног особља	42
4.3.2. Перцепција проблема малољетничке делинквенције у БиХ	44
4.3.3. Однос власти према службама за заштиту младих и дјеце у сукобу са законом	45
4.3.4. Законска рјешења третмана малољетника и дјеце у сукобу са законом	45
4.3.5. Третман и унапређење положаја малољетника и дјеце у сукобу са законом.	46
4.3.6. Исхрана	48
4.3.7. Хигијена	48
4.3.8. Радно-окупациона терапија	48
V - ГЕНЕРАЛНЕ ПРЕПОРУКЕ	50
1. Министарству правде БиХ, Министарству правде Федерације Босне и Херцеговине и Министарству правде Републике Српске:	50
2. Министарству здравства Федерације БиХ, Министарству здравља и социјалне заштите Републике Српске:	50
3. Парламенту Федерације Босне и Херцеговине:	50
4. Влади ФБиХ, Влади Републике Српске и Влади Дистрикта Брчко:	51
Анекс I – Распоред посјета/ Фокус групе са малољетницима	52
Анекс II – Упитници	53
Анекс III – Индивидуални разговори са стручњацима	54

I УВОД

Институција омбудсмена/омбудсмана за људска права БиХ, Одјел за праћење права дјетета (у даљњем тексту: Институција омбудсмена) је у сарадњи са организацијом Save the Children, у 2012. години у оквиру Пројекта “Јачање капацитета Одјела за праћење права дјете Институције омбудсмена за људска права БиХ” провела истраживање о стању у установама за смјештај малољетника и дјете у сукобу са законом, што је резултирало израдом Специјалног извјештаја “Млади и дјеца у сукобу са законом”. Истраживањем је обухваћено подручје цијеле БиХ, односно 8 надлежних установа у Федерацији Босне и Херцеговине и Републици Српској, а само истраживање је обављено прикупљањем података од стручног особља, као и малољетника у овим установама, те обављањем разговора са стручњацима у области права дјете у сукобу са законом.

Омбудсмени БиХ су оцијенили да је неопходно приступити изради једне овакве анализе стања у установама, у циљу добивања података и информација који представљају реалну слику тренутног стања права дјете и малољетника смјештених у установама за издржавање казне малољетничког затвора и васпитних мјера. Ова анализа треба да дадне јасне одговоре на питања проблема у раду са овом категоријом дјете, те да прикаже правце у којима треба усмјерити напоре за побољшање стања у овој области.

Израда Специјалног извјештаја “Млади и дјеца у сукобу са законом” има првенствено за циљ указати на релевантни правни оквир који уређује област малољетника у сукобу са законом, представити стварно стање у пракси, указати на предности и недостатке утврђене провођењем истраживања, те издати препоруке надлежним установама и органима законодавне и извршне власти, како на нивоу државе БиХ, тако и на нивоу ентитета, са циљем унапређења стања права дјете која се налазе у сукобу са законом. Посебан осврт је дат на права дјете која се налазе на издржавању казне малољетничког затвора и васпитних мјера у надлежним установама, те унапређење генералног стања у овим установама.

Омбудсмени констатују да постоји велика разлика између закона и примјене закона у пракси, у области малољетничког правосуђа, односно инсистирају на досједној примјени закона и цијене да је потребно и даље унапређивати законодавство међународним стандардима. Поред тога, недостају ефикасни механизми за периодичну провјеру смјештаја у установама, дјети нису познате или доступне могућности изјављивања жалби по различитим основама и у БиХ постоји константан проблем због одсуства статистичких података и непостојања независног органа у мониторингу над радом установа и условима у којима се извршавају кривично-правне санкције.

Омбудсмени се, у испуњавању свога задатка у погледу заштите права дјете и младих који се налазе у сукобу са законом и промовисања њихових права, у складу са међународним стандардима, сусрећу са бројним проблемима, од непостојања адекватних буџетских средстава до недостатка људских ресурса, посебно професионалног и стручног особља да би одговорило на све изазове и проблеме у овој области. Све то не спречава Омбудсмене да, независно од свих потешкоћа, стручној и широј јавности у Босни и Херцеговини укажу на проблеме са којима се сусрећу дјеца и затраже од надлежних

органа рјешавање тих истих проблема. Управо независне институције за заштиту људских права треба да истражују разлоге који проузрокују кршење права дјете, али и да инсистирају на примјени превентивних мјера, а све да би се допринијело стратешким плановима и трајним рјешењима. Израда овог извјештаја је покушај да Омбудсмени употребе свој утицај у заштити и промовисању права дјете и младих који се налазе у сукобу са законом, да би се радило на успостављању транспарентних и ефикасних мјера у постизању сврхе кажњавања уопште, али и указало на неопходност увођења алтернативних мјера и санкција, односно на неопходност да се стручњацима и професионалцима обезбиједе услови за примјену алтернативних мјера/санкција. За испуњавање ових циљева и рјешавање проблема потребан је мултидисциплинарни приступ и боља сарадња и координација свих надлежних органа.

II МЕТОДОЛОГИЈА

Израда Специјалног извјештаја је истраживачког карактера, те првенствено обухваћа анализу стања на терену. У том смислу, истраживање је проведено у двије фазе, а то су:

1. Анализа релевантног правног оквира, што обухваћа анализу међународних стандарда и домаћег законодавства у овој правној области;
2. Анализа стања на терену, проведена слањем упитника у 8 надлежних установа у Федерацији Босне и Херцеговине и Републици Српској, обављањем разговора са фокус групама дјеце у овим установама, као и обављањем индивидуалних разговора са стручњацима из ове области.

Прикупљање података обављено је у периоду јуни-октобар 2012. године.

Анализа правног оквира обухваћа, прије свега, анализу међународних стандарда, односно анализу Конвенције УН о правима дјетета, Европских затворских правила и др. У оквиру анализе домаћег законодавства анализирани су Кривични закон БиХ, Закон Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера и Закон о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку Републике Српске.

С обзиром на то да се анализа стања на терену састојала из два дијела, прикупљање података путем упитника, као и рад у фокус групама са малољетницима обављено је током јула 2012. године. Упитници су достављени свим установама на подручју БиХ у којима малољетници издржавају казну малољетничког затвора и извршавају васпитне мјере, док је рад у фокус групама обављен у шест установа и то: ЈУ Завод за васпитање мушке дјеце и омладине Сарајево, Одјељење малољетничког затвора при Казнено-поправном заводу затвореног типа Зеница, Одгојно-поправни дом при Казнено-поправном заводу затвореног типа Тузла, Васпитно-поправни дом при Казнено-поправном заводу Туњице у Бањалуци, Дневни центар за малољетнике у Бањалуци, те Малољетнички затвор у Источном Сарајеву. Индивидуални разговори организовани су са стручњацима са Правног факултета у Сарајеву, Правног факултета у Бањалуци, Правног факултета Свеучилишта у Мостару, Суда БиХ, Основног суда у Бањалуци, те члановима Независне комисије¹ при Парламентарној скупштини БиХ и Комисије за мониторинг казнено-поправних завода при Министарству за људска права и избјеглице БиХ. Индивидуални разговори обављени су током мјесеца октобра 2012. године, са циљем прикупљања знања и искустава стручњака у овој области, што је дало значајан допринос у издавању препорука надлежним нивоима законодавне и извршне власти.

¹ Независна комисија за праћење услова боравка у заводима, поступање и поштовање људских права лица над којима се извршавају кривичне санкције и друге мјере које је изрекао у кривичном поступку Суд БиХ, страни судови за дјела предвиђена Кривичним законом БиХ, међународним уговором, чији је потписник БиХ или други суд у складу са законом БиХ

III ПРАВНИ ОКВИР

3.1. МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ

Процјена стања у установама за смјештај малољетника и дјеце у сукобу са законом извршена је на основу принципа и стандарда утврђених у међународним и регионалним конвенцијама које се директно примјењују у домаћем правном систему, посебно *Конвенције УН о правима дјетета (1989) (црц)*², *Европских затворских правила*³ и других међународних докумената.

Положај и права дјеце у сукобу са законом је уређен члановима 37. и 40. **Конвенције УН о правима дјетета (1989) (црц)**, као основног и универзалног међународног документа у области заштите права дјетета.

Чланом 37. Конвенције прописана је обавеза држава странака да се побрину да *нити једно дијете не буде подвргнуто мучењу или другом окрутном, нечовјечном или понижавајућем поступку или казни*. Ни смртна казна ни казна доживотног затвора без могућности пуштања на слободу не смије се одређивати за преступе које почине лица млађа од 18 година.

Нити једном дјетету се неће незаконито и произвољно одузети слобода. Хапшење, притварање или затварање дјетета обављаће се у складу са законом, као крајња мјера и на најкраће могуће вријеме.⁴

Са сваким дјететом којем је одузета слобода поступаће се људски и са поштовањем природног достојанства сваког људског бића, узимајући у обзир потребе лица те старосне доби. Посебно ће се свако дијете којем је одузета слобода држати одвојено од одраслих, осим кад се одлучи супротно због његове добробити, те ће, осим изузетних околности, имати право да одржава односе са својом породицом дописивањем и посјетама.⁵

Свако дијете којем је одузета слобода имаће право на хитну правну и другу одговарајућу помоћ, те право на оспоравање законитости одузимања слободе пред судом или каквим другим одговарајућим независним и непристрасним органима власти, као и на хитно доношење одлуке о сваком таквом питању.⁶

Конвенција у члану 40. одређује да државе-потписнице признају *право сваког дјетета које је наводно прекршило, или је оптужено за кршење кривичног закона, да се према њему поступа на начин у складу са унапређењем дјететовог осјећања достојанства и вриједности*, које оснажује дјечје поштовање према људским правима и основним слободама других, и које узима у обзир дјечју старост и пожељност дјечје реинтеграције, као и дјечје преузимање конструктивне улоге у друштву.

У том циљу, и имајући на уму поштовање релевантних одредби међународних инструмената, државе

2 Усвојена 20. новембра 1989. године од стране Генералне скупштине Уједињених нација

3 Препорука бр. (2006)2 Комитета министара земаља чланицама у вези са затворским правилима, усвојена на сједници одржаној 11. јануара 2006. године

4 Конвенција УН о правима дјетета, члан 37.

5 Ибид

6 Ибид

- потписнице ће посебно обезбиједити да ниједно дијете неће бити клеветано, оптужено или оцијењено као прекршилац кривичног закона због чинова или пропуста који нису били забрањени националним или међународним законом у вријеме кад су били почињени.⁷

Свако дијете које је клеветано или оптужено да је прекршило кривични закон имаће у најмању руку сљедеће гаранције:

- Да ће бити сматрано невиним док не буде према закону доказано да је криво;
- Да ће одмах и директно бити обавијештено о оптужбама против себе и, ако је то могуће, преко својих родитеља или законских старатеља, те да ће имати законску и другу одговарајућу помоћ у припреми и излагању своје одбране;
- Да ће се о оптужби одлучити без одлагања од једног овлашћеног, независног и непристраног судског органа или власти на поштеној расправи у складу са законом, у присуству законске или друге одговарајуће помоћи, и да ће се, осим ако се буде сматрало да то није у најбољем интересу дјетета, посебно узети у обзир његова старост или ситуација, као и његових родитеља односно законских старатеља;
- Да неће бити присиљено да свједочи или да призна кривњу, да ће се испитати свјedoци против њега и да ће се обезбиједити и учешће и испитивање свјedoка у његову корист, под једнаким условима;
- Ако се сматра да је прекршило кривични закон, да ће се таква одлука и друге мјере наметнуте као њене посљедице преиспитати од стране компетентније, независне и непристрасне власти или судског органа у складу са законом;
- Да ће имати слободан приступ преводиоцу, ако дијете не разумије или не говори језик који се користи;
- Да ће његов приватни живот бити поштован у свим дијеловима поступка.⁸

У смислу члана 40. ове Конвенције, доступне ће бити различите уредбе као што су наредбе о бризи, савјетовању и надзору, условна казна, усвајање, образовни и стручни програми и друге алтернативе затвору, да би се обезбиједило да се са дјецом поступа на начин који одговара њиховој добробити, а пропорционалан је и околностима и прекршају.

Извршење казне малољетничког затвора Омбудсмени БиХ су мониторинисали и у свјетлу обавеза обезбјеђења имплементације **Европских затворских правила** која, између осталог, одређују да *лица млађа од 18 година не смјештају се у затворе за одрасле*, већ у установе које су посебно намијењене у ту сврху.⁹ Уколико је, изузетно, малољетник смјештен у такав затвор, морају постојати посебна правила о његовом положају и потребама.¹⁰ *Малољетни затвореници смјештају се у дио затвора који је одвојен од дијела за одрасле*, осим уколико се не сматра да је то у супротности са најбољим интересима малољетника.¹¹

У изузетним случајевима, када је малољетно лице притворено у затвору за одрасле, *затворска управа је дужна да обезбиједи да, поред служби које су доступне свим затвореницима, малољетни затвореници*

7 Конвенција УН о правима дјетета, члан 40.

8 Ибид

9 Европска затворска правила, члан 11.1

10 Европска затворска правила, члан 11.2

11 Европска затворска правила, члан 35.4

имају приступ и социјалној, психолошкој и образовној служби, религиозним и рекреативним програмима или одговарајућим програмима који су доступни малољетницима у заједници.¹² Сваки малољетник затвореник који подлијеже обавезном школовању мора да има могућност да се школује.¹³

Дјеца могу да остану у затвору са родитељем само ако је то у најбољем интересу дјетета. Дјеца се не третирају као затвореници.¹⁴ Када дијете може да остане у затвору са родитељем, мора се обезбиједити посебна просторија за чување дјетета у којој ради обучено особље и где дијете борави док родитељ учествује у активностима којима дијете не може да присуствује.¹⁵ Ради добробити ове дјеце у затвору ће се за њих обезбиједити посебан смјештај.¹⁶

Посебна пажња посвећена је актима који образлажу практичну примјену међународних стандарда у овој области као што су *Стандардна минимална правила УН-а за поступање са затвореницима*,¹⁷ *Процедуре за ефикасну имплементацију ових стандарда*¹⁸, *Основни принципи третмана затвореника*¹⁹, *Правила УН за заштиту малољетних лица лишених слободе тзв. "Хаванска правила"*²⁰ и *Стандардна минимална правила Уједињених нација за малољетничко правосуђе из 1985. године тзв. "Пекињика правила"*²¹.

Правила УН за заштиту малољетних лица лишених слободе, тзв. "Хаванска правила" утврђују да *Одлука о лишавању слободе малољетника треба да буде посљедња могућност*, на минималан временски период и ограничена, те се примјењује само у посебним случајевима.²²

Лишење слободе треба да буде у складу са принципима и процедуром међународног закона. Лишење слободе треба да буде проведено само у установама које гарантују осмишљене активности и програме који промовишу здравље, самопоштовање и осјећај одговорности малољетника.²³

Затворене установе треба да буду децентрализоване да би омогућиле приступ и контакт са члановима породице и допустиле интеграцију у заједницу.²⁴

Оснивање малих, отворених установа се у потпуности охрабрује због могућности провођења индивидуалних третмана и јер се помоћу њих могу да избегну негативни ефекти лишавања слободе.²⁵

Брига за малољетнике лишене слободе је друштвена брига од посебног значаја. Установе треба да подстичу умијећа и способности малољетника и да им помажу у развоју њихових потенцијала које имају као чланови друштва. Свим малољетницима лишеним слободе треба помоћи да би схватили и разумјели своја права и обавезе током притвора, они морају да буду информисани о циљевима бриге која им је пружена.²⁶

12 Европска затворска правила, члан 35.1

13 Европска затворска правила, члан 35.2

14 Европска затворска правила, члан 36.1

15 Европска затворска правила, члан 36.2

16 Европска затворска правила, члан 36.3

17 Људска права: Компилација међународних инструмената, вол. I, дио први: Универзални инструменти (Публикације УН, Но. Е.02. ХИВ.4 (вол. I, парт I), сек. J, Но. 34.

18 Резолуција Економско-социјалног савјета 1984/47, анекс

19 Резолуција 45/111, анекс

20 Усвојена 1990. године од стране Уједињених нација

21 Усвојена 1985. године од стране Уједињених нација

22 Правила УН за заштиту малољетних лица лишених слободе, Основни принципи

23 Ибид

24 Ибид

25 Ибид

26 Ибид

Особље које ради са малољетним преступницима мора да им пружи одговарајућу обуку, укључујући едукацију о добробити дјетета и људским правима. Малољетници треба да имају корист од активности и програма планираних да им помогну у њиховом повратку у друштво.²⁷

Стандардна минимална правила Уједињених нација за малољетничко правосуђе из 1985. године, тзв. “Пекињска правила” одређују да је смјештање малољетника у установу увијек посљедње рјешење које се проводи у најкраћем могућем трајању.²⁸

Малољетници у установама морају да имају заштиту и сву потребну помоћ - социјалну, образовну, вокациону, психолошку, медицинску и физичку – која им може затребати с обзиром на њихову доб, пол и особност, а која је у интересу њиховог свеобухватног развоја.²⁹ Младе починитељке смјештене у установу захтијевају посебну пажњу због својих личних потреба и проблема и никако не смију да добивају лошију заштиту, помоћ, лијечење и оспособљавање у односу на младе мушке починиоце.³⁰

Стандардна минимална правила за поступање према затвореницима и повезане препоруке примјењују се у релевантној мјери на поступање према малољетним починиоцима у установама, укључујући и оне у притвору који чекају суђење.

На овом мјесту, значајно је указати и на **Правила УН за поступање са женама затвореницама и примјену алтернативних мјера према женама преступницама, тзв. “Банкогска правила”**³¹, која у сегменту малољетних затвореница прописују обавезу затворских управа да предузимају мјере са циљем заштите потреба малољетних затвореница.³²

Малољетним затвореницама потребно је обезбиједити једнак приступ образовању и стручном оспособљавању, које је доступно и малољетним затвореницима мушког пола.³³

Малољетним затвореницама потребно је обезбиједити приступ старосно и полно одређеним програмима и услугама, као што су савјетовања у случајевима сексуалног злостављања и насиља. Малољетним затвореницама је, такође, потребно омогућити едукацију о здравственој заштити жена, те редован приступ гинеколошким прегледима, на сличан начин као за пунољетне затворенице.³⁴

Малољетним затвореницама трудницама потребно је пружити подршку и медицинску заштиту, једнаку заштити која се пружа пунољетним затвореницама трудницама. Њихово здравствено стање треба да прати љекар специјалиста, узимајући у обзир чињеницу да, с обзиром на њихову старосну доб, постоји већа могућност постојања здравствених проблема за вријеме трудноће.³⁵

У изради Специјалног извјештаја коришћени су и међународни стандарди у области ресторативне правде у систему малољетничког правосуђа који теже успостављању мјера алтернативних затворској казни у склопу домаћег правног система, између осталих коришћена су **Стандардна минимална правила Уједињених нација за мјере алтернативне инситуционалом третману из 1990. године, тзв. “Токијска правила”**³⁶, Резолуција бр. 1997/30 Економског и социјалног савјета Уједињених нација

27 Ибид

28 Стандардна минимална правила Уједињених нација за малољетничко правосуђе, члан 19.1

29 Стандардна минимална правила Уједињених нација за малољетничко правосуђе, члан 26.2

30 Стандардна минимална правила Уједињених нација за малољетничко правосуђе, члан 26.4

31 Усвојена од стране Уједињених нација 22. јула 2010. године, Резолуцијом бр. 2010/16

32 Правила УН за поступање са женама затвореницама и примјену алтернативних мјера према женама преступницама, члан 36.

33 Правила УН за поступање са женама затвореницама и примјену алтернативних мјера према женама преступницама, члан 37.

34 Правила УН за поступање са женама затвореницама и примјену алтернативних мјера према женама преступницама, члан 38.

35 Правила УН за поступање са женама затвореницама и примјену алтернативних мјера према женама преступницама, члан 39.

36 Усвојена 1990. године од стране Уједињених нација

за провођење малољетничког правосуђа³⁷, Препорука (2003) 20 Савјета Европе земљама чланицама о новим начинима третирања малољетничког преступништва и о улози малољетничког правосуђа³⁸ и Декларација о основним принципима примјене програма ресторативне правде у кривичним стварима³⁹.

Босна и Херцеговина је послала извјештај УК Комитету за права дјетета (у даљњем тексту: УН Комитет) о стању права дјетета у БиХ, на који је УН Комитет 2005. године доставио закључна разматрања према којима БиХ још увијек није у цијелости поступила, иако се приближава вријеме за достављање новог извјештаја.

УН Комитет је препоручио држави да у потпуности усагласи систем малољетничког правосуђа са Конвенцијом, нарочито са члановима 37, 39. и 40. и осталим стандардима УН у области малољетничког правосуђа, као што су Правила УН о минималним стандардима за малољетничко правосуђе (Пекиншка правила), Смјернице УН за спречавање малољетничког правосуђа (Ријадске смјернице), Правила УН за заштиту малољетних лица лишених слободе и Бечке смјернице за препоруке Комитета које су проистекле са опште расправе о малољетничком правосуђу.

3.2. ЗАКОНОДАВСТВО БИХ⁴⁰

Питање малољетника и дјеце у сукобу са законом регулисано је следећим законима: *Кривичним законом Босне и Херцеговине*⁴¹, *Кривичним законом Републике Српске*⁴², *Кривичним законом Федерације Босне и Херцеговине*⁴³, *Кривичним законом Брчко Дистрикта БиХ*⁴⁴, *Законом о кривичном поступку БиХ*⁴⁵, *Законом о кривичном поступку Федерације БиХ*⁴⁶, *Законом о кривичном поступку Републике Српске*⁴⁷, *Законом о кривичном поступку Брчко Дистрикта БиХ*⁴⁸, *Законом Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера*⁴⁹, *Законом о извршењу кривичних санкција Републике Српске*⁵⁰, *Законом о извршењу кривичних санкција у Федерацији Босне и Херцеговине*⁵¹, *Законом о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера у Брчко Дистрикту Босне и Херцеговине*⁵² и *Законом о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку Републике Српске*⁵³.

37 Усвојена 1997. године од стране Економског и социјалног савјета Уједињених нација

38 Усвојена 2003. године од стране Министарског комитета

39 Усвојена 2000. године

40 За потребе израде Специјалног извјештаја анализом је обухваћено искључиво кривично законодавство, односно важећи законски прописи на нивоу Босне и Херцеговине. Изузетак од наведеног је анализа Закона о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, с обзиром на чињеницу да је овај први, и тренутно једини закон који је ступио на снагу у Босни и Херцеговини, а који обрађује искључиво област права малољетника у сегменту кривичног права. Закон о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку Брчко Дистрикта БиХ усвојен је 2011. године, али још увијек није ступио на снагу, док се у Федерацији БиХ Нацрт овог закона налази у парламентарној процедури.

41 "Службени гласник Босне и Херцеговине", број: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10

42 "Службени гласник РС", број: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10 и 1/12

43 "Службене новине ФБиХ", број: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 и 42/11

44 "Службени гласник БД БиХ", број: 10/03, 45/04, 06/05, 21/10 и 52/11

45 "Службени гласник БиХ" број: бр. 03/03, 32/03, 36/03, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 12/09, 16/09 и 93/09

46 "Службене новине ФБиХ", број: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09 и 12/10

47 "Службени гласник РС", број: 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09 и 92/09

48 "Службени гласник БД", број: 10/03, 48/04, 06/05, 12/07, 14/07 и 21/07

49 "Службени гласник БиХ", број: 12/10 - пречишћени текст

50 "Сл. гласник РС", број: 12/10 и 117/11

51 "Службене новине Федерације БиХ", број: 44/98, 42/99, 12/09, 42/11

52 "Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ", број: 31/11

53 "Службени гласник РС", број: 13/10

Кривични закон БиХ дефинише извршавање казне малољетничког затвора одређујући да се према старијем малољетнику, док не наврши осамнаест година живота, казна малољетничког затвора извршава у посебним казнено-поправним установама за малољетнике. Према лицу које је навршило осамнаест година живота, али није навршило двадесет и три године живота (млађе пунољетно лице), казна малољетничког затвора се извршава у посебним установама за млађа пунољетна лица, односно у посебном одјељењу установе у којој се казна извршава према пунољетним лицима, при чему се обезбјеђује да млађа пунољетна лица не дођу у контакт са старијим затвореницима. Према лицу које је навршило двадесет и три године живота прије краја издржавања казне, остатак казне се извршава у казнено-поправној установи за одрасле.⁵⁴

Према млађем пунољетном лицу казна се може извршавати у казнено-поправној установи за малољетнике све док је то потребно ради завршетка његовог школовања или стручног оспособљавања. Међутим, према млађем пунољетном лицу казна се не може ни у којем случају извршавати у казнено-поправној установи за малољетнике, ако би то на било који начин било штетно за малољетна лица према којима се извршава казна малољетничког затвора у тој установи.⁵⁵

Избор посла за осуђеног малољетника врши се према његовим способностима и склоностима за одређену врсту посла, у циљу стручног оспособљавања, а у складу с могућностима које постоје у казнено-поправној установи за малољетнике. Млађем пунољетном лицу ће се такође омогућити образовање и стручно оспособљавање, без обзира извршава ли се казна у посебним установама или у посебним одјељењима казнено-поправних установа за одрасла лица.⁵⁶

Радно вријеме осуђеног малољетника одређује се тако да му се омогући и стручно оспособљавање и да му остане довољно времена за физичко васпитање и разоноду.⁵⁷

Осуђени малољетник може да буде условно отпуштен са издржавања казне ако је издржао трећину казне, али не прије него што је провео једну годину у казнено-поправној установи. За вријеме условног отпуста суд може да одреди васпитну мјеру појачаног надзора надлежног органа социјалне заштите.⁵⁸

Малољетни осуђеник, осим у изузетним околностима, има право да одржава контакте са својом породицом путем писама и посјета.⁵⁹

Закон Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера регулише питање смјештаја малољетника лишених слободе на начин да одређује да се малољетници смјештају у посебно одјељење у заводу или у посебни завод у ентитету у коме затворено лице има пребивалиште, односно боравиште, у коме малољетна лица могу да остану до навршене 23. године живота, а ако до тада не буду издржале казну, упутиће се у завод у коме пунољетни затвореници издржавају казну затвора.⁶⁰ Лица која издржавају казну малољетничког затвора морају да имају одвојене просторије за боравак од просторија осталих затвореника, ако се налазе у посебном одјељењу.⁶¹

Законом је даље одређено да у посебном одјељењу или заводу постоји основна и средња школа, у складу са прописима о основној и средњој школи, или се, у сарадњи са одговарајућом основном, односно

54 Кривични закон БиХ, члан 109. став 1.

55 Кривични закон БиХ, члан 109. став 2.

56 Кривични закон БиХ, члан 109. став 3.

57 Кривични закон БиХ, члан 109. став 4.

58 Кривични закон БиХ, члан 109. став 5.

59 Кривични закон БиХ, члан 109. став 6.

60 Закон Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера, члан 190. став 1.

61 Закон Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера, члан 190. став 3.

средњом школом, у посебном одјељењу или заводу оснивају одјељења основне, односно средње школе за образовање и васпитање тих лица. Лице које издржава казну малољетничког затвора може *изузетно*, под надзором васпитача, ради завршетка започетог школовања, да похађа школу ван завода, ако то дозвољавају безбједносна ситуација и програм третмана.⁶²

Лицима која издржавају казну малољетничког затвора *не може се ограничити дописивање са родитељима и другим блиским сродницима*.⁶³

Лицу које издржава казну малољетничког затвора *које се добро понаша и залаже у учењу и раду управник завода може да одобри допуст* ради посјеђивања родитеља и других блиских сродника. Допуст се може одобрити два пута у току године и ниједном не може трајати дуже од 20 дана.⁶⁴

Лицу које издржава казну малољетничког затвора, а није навршило 23 године живота, може се изузетно изрећи *дисциплинска мјера упућивања у самицу* највише до пет дана.⁶⁵ Према лицу које издржава казну малољетничког затвора, а није навршило 23 године живота, не може се примијенити мјера усамљења.⁶⁶

*У извршењу васпитних мјера са малољетницима треба поступати на начин који одговара њиховом узрасту и личним особинама, придржавајући се у раду педагошких, андрагошких и психолошких принципа. Малољетнике треба подстицати да активно учествују у свом васпитању, мијењању својих ставова и лоших навика и у развијању осјећаја одговорности за властите поступке. Током извршења васпитних мјера малољетницима ће се, у складу са њиховим узрастом и способностима, као и склоностима према одређеним занимањима, обезбиједити основно и средње образовање, као и радно оспособљавање.*⁶⁷

Законом о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку Републике Српске утврђују се посебна правила поступања према дјецима која се налазе у сукобу са законом, млађим пунољетним лицима и дјецима која су жртве или свјedoци по којима су дужни да поступају судови, тужилаштва, укључујући овлашћена службена лица, органи старатељства, породице, школе, институције на свим нивоима друштвене заједнице, као и други учесници укључени у кривичну процедуру на начин којим се без дискриминације *унапређује осјећај достојанства и личне вриједности дјетета*, узима у обзир узраст дјетета, најбољи интереси дјетета, његово право на живот, опстанак и развој, омогућава да дјетета у складу са узрастом и зрелашћу изрази своје мишљење о свим питањима која се на њега односе, при чему сва залагања треба да воде рехабилитацији и социјалној реинтеграцији дјетета и његовом преузимању конструктивне улоге у друштву.

62 Закон Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера, члан 192.

63 Закон Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера, члан 194. став 1

64 Закон Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера, члан 195. ставови 1. и 2.

65 Закон Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера, члан 196. став 1.

66 Закон Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера, члан 197.

67 Закон Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера, члан 220.

IV СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА

4.1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Како је напријед наведено⁶⁸, подаци који слиједе, а који указују на стање права дјете и малољетника у појединим установама, и генерално стање у свим установама на подручју цијеле Босне и Херцеговине, добивени су од стране стручног особља запосленог у овим установама (укупно 56 испитаника), те непосредним обављањем разговора са малољетницима смјештеним у установе.

Ситуационом анализом стања права малољетника и дјете у сукобу са законом обухваћене су сљедеће врсте установа:

1. Одјељења малољетничког затвора
2. Установе за извршење васпитних мјера
  - a. Установе за извршење дисциплинских мјера
  - b. Установе за извршење заводских мјера
    - б.1. Васпитно-поправни домови при Казнено-поправним заводима
    - б.2. Васпитне установе

4.1.1. Одјељења малољетничког затвора

Истраживањем су обухваћена сљедећа одјељења малољетничког затвора:

1. Одјељење малољетничког затвора при Казнено-поправном заводу, Зеница
2. Малољетнички затвор, Источно Сарајево

Према рјешењима предвиђеним Кривичним законом БиХ, *кажњен може да буде само старији малољетник који је учинио кривично дјело са прописаном казном затвора тежом од пет година*, а због тешких посљедица дјела и степена кривице не би било оправдано изрећи васпитну мјеру. Казна малољетничког затвора *не може да буде краћа од једне ни дужа од десет година*, а изриче се на пуне године или на пола године.

При одмјеравању казне старијем малољетнику за кривично дјело суд не може изрећи казну малољетничког затвора у трајању дужем од казне затвора прописане за то кривично дјело, али суд није везан за најмању прописану мјеру те казне. Надаље, при одмјеравању казне малољетничког затвора старијем малољетнику, суд ће узети у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа, имајући посебно у виду степен душевне развијености малољетника и вријеме потребно за његово преваспитање и стручно оспособљавање.

За разлику од напријед наведеног, Закон о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку Републике Српске прописује да *казна малољетничког затвора која се изриче малољетном учиниоцу кривичног дјела не може да буде дужа од пет година*, а изриче се на пуне године или на мјесеце.

68 II Методологија, стр.2

Законом Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера прописано је да се *казна малољетничког затвора извршава у посебном одјељењу за малољетнике у заводу или у посебном заводу у ентитету у коме затворено лице има пребивалиште, односно боравиште, у коме малољетна лица могу да остану до навршене 23. године живота, а ако до тада не буду издржала казну, биће упућена у завод у коме пунољетни затвореници издржавају казну затвора. Изузетно, у заводу за малољетнике, односно у посебном одјељењу, може да остане лице које је навршило 23 године живота ако је то потребно ради завршетка његовог школовања или стручног оспособљавања, али најдуже до навршене 25. године живота. Лица која издржавају казну малољетничког затвора морају да имају одвојене просторије за боравак од просторија осталих затвореника, ако се налазе у посебном одјељењу.*

Према Закону о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, *казна малољетничког затвора извршава се у посебном казнено-поправном заводу за малољетнике који не могу да имају додир са казнено-поправном установом у којој одрасла лица издржавају казну затвора. Казна малољетничког затвора изречена лицима женског пола извршава се у посебном казнено-поправном заводу за малољетнице или посебном одјељењу казнено-поправног завода за малољетнике.* Малољетници који за вријеме извршења казне малољетничког затвора постану пунољетни и даље настављају да бораве у заводу за малољетнике или у одјељењу за млађа пунољетна лица, осим ако њихова друштвена реинтеграција неће имати већи ефекат ако се смјесте у завод за одрасле. Млађа пунољетна лица којима је изречена казна малољетничког затвора смјештају се у завод који има сличан режим као и завод за малољетнике.

4.1.2. Установе за извршење васпитних мјера

4.1.2.1. Установе за извршење дисциплинских мјера

Истраживањем су обухваћене следеће установе за извршење дисциплинских мјера:

1. Дневни центар за малољетнике, Бањалука
2. КЈУ Дисциплински центар за малољетнике, Сарајево
3. ЈУ Дисциплински центар за малољетнике, Тузла

Кривични закон БиХ прописује да *млађем малољетнику (старосне доби од 14 до 16 година) могу да буду изречене само васпитне мјере, а, изузетно, ове мјере могу да буду изречене и старијем малољетнику (старосне доби од 16 до 18 година), под условима прописаним Кривичним законом. Дисциплинске мјере упућивања у дисциплински центар за малољетнике изричу се малољетном учиниоцу кривичног дјела којем није потребно изрећи трајније мјере васпитања и преваспитања, нарочито ако је учинио кривично дјело из непромишљености или лакомислености.*

При избору васпитне мјере суд ће узети у обзир године живота малољетника, степен његове душевне развијености, његове психичке особине, његове склоности, побуде из којих је кривично дјело учинио, дотадашње васпитање, средину и прилике у којима је живио, тежину кривичног дјела те да ли му је раније била изречена васпитна мјера или казна и све друге околности које могу да утичу на изрицање васпитне мјере.

Малољетника коме је изречена мјера упућивања у дисциплински центар за малољетнике суд може да упути у *дисциплински центар:*

- на одређени број часова у празничне дане, али највише четири узастопна празнична дана;
- на одређени број часова у току дана, али најдуже у трајању једног мјесеца;

- на непрекидни боравак за утврђени број дана, али не дуже од двадесет дана.

При изрицању мјере упућивања у дисциплински центар за малољетнике суд ће водити рачуна да због њеног извршења малољетник не изостане са редовне школске наставе или посла. У дисциплинском центру малољетник се може запослити на корисним радовима који одговарају његовим годинама живота, уколико он или његов старатељ на то пристану. При изрицању васпитне мјере упућивања у дисциплински центар за малољетнике суд може да изрекне и васпитну мјеру појачаног надзора надлежног органа социјалне заштите која се извршава по извршењу васпитне мјере упућивања у дисциплински центар за малољетнике.

Према Закону о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку РС, малољетник се упућује у васпитни центар када је потребно да се одговарајућим краткотрајним мјерама утиче на његову личност и понашање.

У *васпитни центар* малољетник се упућује:

- на одређени број часова током дана у трајању од најмање 14 дана, а најдуже 30 дана;
- на непрекидни боравак у трајању од најмање 15 дана, али не дуже од 3 мјесеца.

Боравак малољетника у васпитном центру мора да буде испуњен дјелатностима примјереним његовим особинама, учењем, корисним радом који одговара његовим способностима и интересима као и другим васпитним садржајима *усмјереним на развијање осјећаја одговорности*. Уз одлуку о упућивању у васпитни центар суд може да изрекне и неку од мјера појачаног надзора.

4.1.2.2. Установе за извршење заводских мјера

У складу са Кривичним законом БиХ, заводске мјере изричу се малољетном учиниоцу кривичног дјела којем треба изрећи трајније мјере васпитања, преваспитања или лијечења уз његово потпуно одвајање из дотадашње средине.

4.1.2.2.1. Васпитно-поправни домови

Истраживањем су обухваћени следећи васпитно-поправни домови при казнено-поправним заводима:

1. Васпитно-поправни дом при Казнено-поправном заводу Туњице, Бања Лука
2. Одгојно-поправни дом при Казнено-поправном заводу, Тузла

Суд ће изрећи васпитну мјеру *упућивања у васпитно-поправни дом за малољетне учиниоце кривичних дјела малољетнику према којем треба примијенити појачане мјере преваспитања*. При одлучивању хоће ли изрећи ову васпитну мјеру суд ће посебно узети у обзир тежину и природу учињеног кривичног дјела и околност јесу ли малољетнику раније биле изречене васпитне мјере или казна малољетничког затвора. У васпитно-поправном дому малољетник остаје најмање једну, а највише пет година. При изрицању васпитне мјере упућивања у васпитно-поправни дом суд неће одредити њено трајање, већ ће о томе накнадно одлучити.

У складу са Законом о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, суд изриче мјеру *упућивања у васпитно-поправни дом малољетнику када га је неопходно издвојити из дотадашње средине и ако је потребно примијенити појачане мјере и стручне програме преваспитања*. Када одлучује да ли ће изрећи ову мјеру, суд посебно узима у обзир тежину и природу учињеног кривичног дјела и околности да ли је према малољетнику раније била изречена нека васпитна мјера или казна малољетничког затвора. У васпитно-поправном дому малољетник остаје

најмање шест мјесеци, а најдуже четири године, с тим да суд сваких шест мјесеци разматра да ли постоје основи за обуставу извршења ове мјере или њену замјену неком другом васпитном мјером.

Напријед наведеним законом утврђује се да се *заводска мјера упућивања у васпитно-поправни дом, која је изречена лицу мушког пола, извршава у васпитно-поправном дому за та лица, док се ова мјера у случају када је изречена лицу женског пола извршава у васпитно-поправном дому за малољетнице или у одвојеном женском одјељењу васпитно-поправног дома за лица мушког пола.* Пунољетно лице којем је изречена мјера упућивања у васпитно-поправни дом, као и малољетник који у васпитно-поправном дому за вријеме трајања мјере постане пунољетан, смјешта се у посебно одјељење васпитно-поправног дома. Лице којем је изречена заводска мјера упућивања у васпитно-поправни дом у њему може да остане до навршене 23. године.

4.1.2.2. Васпитне установе

Истраживањем су обухваћене следеће васпитне установе:

1. Завод за васпитање мушке дјеце и омладине “Хум”, Сарајево

Кривични закон БиХ прописује да *ће суд изрећи васпитну мјеру упућивања у васпитну установу малољетнику над којим треба обезбиједити вршење сталног надзора од стране стручних васпитача у установи за васпитање малољетника.* У васпитној установи малољетник остаје најмање шест мјесеци, а највише три године. При изрицању ове мјере суд неће одредити њено трајање, већ ће о томе накнадно одлучити.

Насупрот рјешењима предвиђеним Кривичним законом БиХ, према Закону о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, суд изриче мјеру упућивања у васпитну установу, када је потребно малољетника издвојити из средине у којој живи и обезбиједити му помоћ и стални надзор стручних васпитача у установи за васпитање малољетника. Према овом Закону, малољетник остаје у васпитној установи *најмање шест мјесеци, а најдуже двије године*, с тим да суд сваких шест мјесеци разматра да ли има основа за обуставу извршења мјере или замјену неком другом васпитном мјером.

4.1.3. Сврха васпитних мјера и казне малољетничког затвора

Сврха васпитних мјера и казне малољетничког затвора је да се пружањем заштите и помоћи малољетним учиниоцима кривичних дјела, надзором над њима, њиховим стручним оспособљавањем и развијањем њихове личне одговорности обезбиједи њихово васпитање, преваспитање и правилан развој. Уз то, сврха казне малољетничког затвора је посебан утицај на малољетног учиниоца да убудуће не учини кривична дјела, као и на друге малољетнике да не учине кривична дјела.

4.2. АНАЛИЗА СТАЊА У ПОЈЕДИНИМ УСТАНОВАМА У КОЈИМА СУ СМЈЕШТЕНИ МАЛОЉЕТНИЦИ У СУКОБУ СА ЗАКОНОМ

4.2.1. Уводне напомене

Ова анализа урађена је на основу података добивених од стручног особља у установама путем упитника, те обављањем разговора/ фокус група са малољетницима у установама.

Фокус групе обављене су са малољетницима који се тренутно налазе у установама на издржавању казне малољетничког затвора, извршавају васпитне – заводске мјере, те са малољетницима који су на дан обављања фокус групе били присутни у дисциплинским, односно дневним центрима. Разговори су у свим установама обављени искључиво са малољетницима мушког пола, из разлога што у периоду обављања фокус група нити једна малољетница није боравила у овим установама.

4.2.2. Одјељење малољетничког затвора при Казнено-поправном заводу у Зеници

Уводне напомене

Одјељење малољетничког затвора при Казнено-поправном заводу у Зеници (у даљњем тексту: Затвор) формирано је по завршетку ратних дејстава у БиХ (1992 – 1995).

Одјељење малољетничког затвора се налази на крају круга КПЗ Зеница, затвореног је типа, и то је тзв. колектив 5 КПЗ Зеница или Павиљон 5. Објекат Одјељења малољетничког затвора састоји се из двије етажне, односно приземља и првог спрата. Малољетници који издржавају казну малољетничког затвора смјештени су на првом спрату, док су у приземљу смјештени пунољетни затвореници који су због доброг понашања издвојени у посебан колектив, те затвореници лица са инвалидитетом.

Наводе испитаних запосленика Одјељења малољетничког затвора који указују на проблем недостатка стручног кадра за рад са малољетницима потврђује чињеница да у Затвору са дјецом ради само један васпитач, један надзорник и 4 затворска стражара.

Смјештајни капацитет малољетничког затвора је 15 малољетника. Тренутно се на издржавању казне малољетничког затвора у КПЗ ЗТ Зеница налази 14 малољетних лица, од тога су 2 лица млађа од 18 година.

У фокус групи у овој установи учествовало је 12 малољетника.

Генерална запажања учесника фокус групе

Малољетници смјештени у Одјељењу малољетничког затвора при Казнено-поправном заводу затвореног типа у Зеници су услове боравка у њему оцијенили изузетно лошим.

Исхрана

Истичу да је храна неукусна, али да је има довољно количински. Јеловником су, углавном, понуђени исти оброци, односно нема разноврсности намирница. Један малољетник каже: *“Два пута седмично имамо исто да једемо, сваки је доручак исти. Иста мармелада.”*, Или *“Све је исто, значи рижа, грах, вариво и сутлија, макароне... Ма какве салате... купус... Нађете бубе у салати...”* Наводе да воће, колаче, сокове и слично добивају изузетно ријетко, само за вријеме празника. Такође, сумњају у исправност намирница које се користе за припремање obroка, јер су често оброци сервирани тако да је евидентан лош квалитет. Жале се да је храна неугодног мириса, а нарочито месо. Испитани запосленици установе су на питање како је регулисана исхрана у Затвору углавном одговарали да је исхрана регулисана Законом о извршењу кривичних санкција ФБиХ, те Правилником Затвора. Такође, у одговорима се наводи и сљедеће: *“задовољавајуће”, “у друштвеном ресторану Завода”, “имају појачану исхрану у односу на друге”*. У оквиру затворског комплекса постоји кантина, али малољетници се жале да није добро снабђевена и да нема услова за складиштење одређених намирница, јер немају фрижидере. Проблем са фрижидерима је општи, јер, према њиховим ријечима, немају на располагању исправан апарат: *“Ни*

колективни, ни појединачни... никако немамо фрижидер. Храна нам се квари за дан. Што купиши мораиш одмах појести, или "Донесу нам нпр. саламу запаковану. Они то отворе и ти то мораиш појести одмах. Донесу ти пет салама. Они то разрежу и ти то мораиш појести. Све отворе, чоколадице... све отворе, а ништа не може стајати... Банане режу, краставице, лубеницу, дињу, ма све гледају".

Хигијена

У сегменту одржавања личне хигијене, малољетни затвореници истичу да топле воде имају у неограниченим количинама. Мјесечно добивају један сапун, тоалет папир и трулекс крпу, а све остало купују сами. Пешкире сами обезбјеђују, а веш перу ручно, јер сматрају да за то немају адекватне услове у затворском вешерају. Постељина у спаваоницама се мијења сваке друге седмице. Већина испитаних запосленика у установи оцјењује да је хигијена у свим просторијама Затвора углавном добра, да нема проблема у обезбјеђивању адекватног нивоа исте, а чишћење просторија врши се 1-2 пута дневно.

Здравствена заштита

Малољетницима је на располагању медицинска и стоматолошка амбуланта, али оцјењују да је особље нестручно и да их неадекватно лијече.

Дневне активности

Током дана малољетници имају радне обавезе. Раде у библиотеци, кухињи или имају друга задужења унутар Затвора. На располагању им је теретана (једном у пет дана) што редовно користе. Сличан одговор су навели и испитани запосленици, те је 5 од 6 испитаника одговорило да се дјеца у Затвору баве спортом, те су теретану и фудбал истакнули као спортове којима се малољетници највише баве. На питање како се организује радно-окупациона терапија, запосленици су највише одговарали да постоји више секција, да су сви радно ангажовани, те да раде у производним погонима. Одговори, надаље, указују да се радно-окупациона терапија организује редовно, и то пет пута седмично. Малољетници признају да се секције у Затвору организују, али да нико од учесника фокус групе није укључен у њих. Раније је било разних секција у које су били укључени, а сада само под условом да имају адекватно владање и добру оцјену могу да похађају курсеве енглеског и арапског језика: *"...ал' мораиш бити А група да би то радио"*.

Ванзаводске активности и погодности

Учесници фокус групе наводе да имају могућност коришћења ванзаводских погодности. Истичу да су задовољни законским рјешењима у овој области, међутим, према њиховим ријечима, ово право не остварују сви под једнаким условима: *" Али то користе само 4 до 5 малољетника... Па ето... потребна је оцјена полиције, оштећене стране, социјалног радника. Закључују да се наведене власти могу добити "подмићивањем" одређених лица и да се у Затвору све плаћа. Иначе, наводе да нема организованих излазака, излета, одлазака на културне или спортске манифестације. Наводе малољетника да се излети не организују поткрепљују и одговори запосленика установе, те је од укупно шест испитаних пет запосленика одговорило да се излети не организују. На питање да ли постоје проблеми са организовањем излета, већина запосленика није одговорила, док је један навео да је проблем *"безбједносне природе"*, те да се излети не организују, јер малољетници *"имају могућност коришћења ванзаводских погодности"*.*

Комуникација са другима

Малољетницима који се налазе на издржавању казне малољетничког затвора у Одјељењу малољетничког затвора при КПЗ Зеница омогућена је комуникација са породицом и пријатељима. Задовољни су условима под којима остварују право на виђање са члановима породице. Учесници фокус групе истичу да на располагању имају једну говорницу, доступну искључиво малољетницима. За ово право, наводе, да су се сами изборили и посебно су поносни што су успјели! Сваки малољетник посједује картицу са седам меморисаних бројева. Једини проблем је што малољетници не могу примати позиве породице и пријатеља, односно имају само могућност да они упућују позиве. Нису задовољни цијеном ових телефонских услуга, те сматрају да су разговори прескупи и да би тарифа позива требала бити јефтинија.

Учесници фокус групе истакнули су да уживају подршку родитеља за вријеме издржавања казне малољетничког затвора. Наведену чињеницу потврдили су и запосленици КПЗ наводећи да у рад са малољетницима укључују њихове родитеље и породице. Штићеници додају да би вољели када би чешће комуницирали са родитељима и рођацима, када би се омогућило да имају више посјета и да услови за излазак на допуст буду блажи.

Малољетници наводе да стручна лица ван КПЗ Зеница не обављају посјете овом Затвору, с циљем провођења програма њихове ресоцијализације и рехабилитације. Надаље, истичу да у Затвору не постоје никакви облици комуникације са локалном средином, нити организовани процес образовања малољетника.

Малољетници нису задовољни чињеницом да свакодневно долазе у контакт са одраслим осуђеницима: *“Ми лежимо сви заједно са пунољетним... соба до собе...Ту они кафу с нама пију... Ми смо цијели дан у кругу са њима...”* Истичу да су у сталној комуникацији са одраслима и под њиховим утицајем, како наводе, почињу да размишљају и да се понашају као они. Интересантан је и податак да је само један запосленик наведено препознао као проблем са којим се сусрећу у раду са овом популацијом, те је потребно извршити потпуно физичко одвајање малољетних и пунољетних лица, првенствено из безбједносних разлога, али и са циљем постизања сврхе кажњавања малољетника.

Однос малољетника са стручним особљем

Учесници фокус групе показали су изузетно незадовољство односом васпитача и других запослених према њима. Жале се да су изложени континуираном вербалном злостављању и повременим физичком насиљу од стране васпитача. Сматрају да се особље према њима опходи непрофесионално, те тиме малољетницима не пружају никакву помоћ у ресоцијализацији.

Један малољетник, учесник у раду фокус групе, подијелио је своје искуство и проблем са надзорником који га је, како истиче, тукао палицом, јер га је малољетник замолио да не виче на њега, већ да разговарају на нормалан начин. Наводи да је, након псовки, вике и удараца, кажњен осамљењем, те је у изолацији провео више од мјесец дана.

Надаље, малољетници истичу да свакодневно трпе непријатне провокације особља. Незадовољни су чињеницом да са њима нико не ради “озбиљно”, да је особље непрофесионално и да им се не посвећује довољно пажње. Истичу да психолога или стручна лица сличне професије “нису никако видјели, а нарочито не разговарали или учествовали у континуираном стручном процесу”. Због наведеног сматрају да је, прије свега, потребно “промијенити” запосленике Затвора који раде са малољетницима, те извршити потпуно одвајање малољетних од пунољетних лица.

Учесници фокус групе предлажу организовање програма ванредног образовања, јер немају подршку васпитача за завршетак започетог школовања или факултета за вријеме боравка у Затвору.

Поједини малољетници наводе да су били кажњени самицом. Кажу да су услови у самицама веома лоши, нехигијенски и да је у таквим ситуацијама однос запослених нарочито насилан. Због некоректног става особља Затвора у погледу заједничког коришћења појединих дијелова КПЗ-а са пунољетним осуђеницима, малољетници у разговору показују изричито противљење и негодовање према оваквим условима боравка у КПЗ-у, те сматрају да ће због наведеног након издржане казне малољетничког затвора, из КПЗ-а изаћи само као “лошије” особе, за што посебно одговорним сматрају управу КПЗ-а и начин организовања боравка у истом.

Када је у питању особље које ради са малољетницима, учесници фокус групе истакнули су да врло ријетко разговарају са психологом и другим стручним лицима, те да су васпитачи једини који са њима разговарају. Појединци у КПЗ-у бораве већ 4 године, те су у том периоду само једном са психологом обавили разговоре, који су, како наводе, трајали веома кратко. Наведено потврђују и наводи испитаних запосленика установе, који истичу да је један од главних проблема са којима се сусрећу у раду мањак стручног особља, те потреба за запошљавањем стручног кадра који ће радити са малољетницима. Испитани запосленици сматрају да је неопходна стална едукација и стручно усавршавање, као један од начина унапређења рада професионалаца, при чему је посебно значајно нагласити потребу укључивања и родитеља малољетника, те центара за социјални рад.

ПРЕПОРУКЕ:

Управи Казнено-поправног завода затвореног типа у Зеници да, у складу са расположивим просторним капацитетима и финансијским средствима, изврши просторну реорганизацију, односно обезбиједи заводске просторије и дијелове заводског дворишта, са намјеном искључивог коришћења од стране малољетника у Затвору, са циљем потпуног физичког раздвајања малољетних од пунољетних лица у Заводу. Такође, потребно је извршити премјештање пунољетних затвореника из Петог павиљона, са циљем ослобађања постојећег капацитета за потребе Одјељења малољетничког затвора. Ову мјеру потребно је провести, посебно узимајући у обзир међународне стандарде и домаће законодавство, који дефинишу обавезу раздвајања малољетних од пунољетних осуђеника у казнено-поправним заводима, а са циљем постизања ефикаснијих резултата преваспитања и ресоцијализације малољетника за вријеме издржавања казне малољетничког затвора, те спречавања евентуалних негативних посљедица међусобних контаката и комуникације пунољетних и малољетних осуђеника у Заводу.

Рок за провођење препоруке: 60 дана.

Управи Казнено-поправног завода затвореног типа у Зеници да преиспита истинитост навода малољетника који указују на евентуално непрофесионално поступање стручног особља Завода у односу са малољетницима, са посебним освртом на проблем недостатка стручног рада психолога са малољетницима. Уколико се утврди основаност навода малољетника, налаже се провођење дисциплинског поступка против одговорних стручних лица, те изрицање адекватних санкција, док се у сегменту стручног третмана малољетника од стране психолога налаже провјера сврсисходности утврђеног плана и програма рада, да се проведе контрола степена квалификованости стручног особља у Заводу, те у том смислу изврше неопходне измјене плана и програма рада у овој области. Наведене мјере потребно је провести са циљем постизања основне сврхе изрицања казне малољетничког затвора, односно повећања степена ресоцијализације малољетника, и постпјешивања боље реинтеграције у друштвену заједницу, након издржане казне малољетничког затвора.

Рок за провођење препоруке: Одмах.

Управи Казнено-поправног завода затвореног типа у Зеници да у сарадњи са надлежном здравственом службом Завода изврши контролу квалитета намирница којима се Завод снабдијева, те контролу услова за њихово складиштење, са посебним освртом на наводе малољетника да у Одјељењу малољетничког затвора не постоје адекватни услови за чување хране, као што је нпр. недостатак фрижидера.

Рок за провођење препоруке: Одмах.

Служби за третман и ресоцијализацију малољетника Одјељења малољетничког затвора при Казнено-поправном заводу затвореног типа у Зеници да у оквиру радно-окупационе терапије малољетника редовно организује већи број различитих секција, у складу са жељама и афинитетима малољетника у заводу. Ову мјеру потребно је провести уз поштовање принципа једнаког приступа малољетника свим секцијама.

Рок за провођење препоруке: 30 дана.

4.2.3. Малољетнички затвор, Источно Сарајево

Уводне напомене

Малољетнички затвор у Источном Сарајеву (у даљњем тексту: Затвор) почео је са радом 2008. године.

Малољетнички затвор се налази у кругу КПЗ Источно Сарајево, под руководством је установе, али је смјештен у потпуно физички одвојеној згради. У ову установу упућују се малољетници којима надлежни судови на подручју цијеле Републике Српске изрекну казну малољетничког затвора.

Смјештајни капацитет Затвора је 20 малољетника. У Затвору тренутно бораве 2 осуђена лица која су старија од 18 година.

Структура запослених који раде са малољетницима на издржавању казне малољетничког затвора је следећа: директор установе, 13 запосленика у Служби третмана, те 6 васпитача у Служби третмана.

У фокус групи у овој установи учествовала су 2 малољетника.

Генерална запажања учесника фокус групе

Малољетници који издржавају казну малољетничког затвора у Малољетничком затвору у Источном Сарајеву истичу да нису посебно задовољни условима у Заводу, али да су свјесни да имају привилегије у односу на пунољетне учиниоце кривичних дјела: *“...Па није баш добро ал’ у односу на друге...”*

Исхрана

Храну добивају у довољним количинама и оцјењују је разноврсном и укусном, те истичу да не оскудијевају у воћу и слаткишима. Прописан је јеловник којим је одређена свакодневна исхрана, а они нису никада учествовали у његовом састављању, нити су то покушавали. Испитани запосленици су у упитницима истакнули да дјеца имају редовну исхрану која подразумева три оброка и ужину, те да у креирању јеловника учествује здравствена служба Затвора, уз коначну одлуку директора. Такође, сви испитани запосленици установе сматрају да нема проблема у набавци намирница, те да штићеници не оскудијевају у било којим намирницама.

Хигијена

У погледу личне хигијене, учесници фокус групе истакнули су да средства за личну хигијену сами купују, иако имају могућност добивања средстава за личну хигијену у Затвору, у складу са прописима. Наводе да топле воде има током цијелог дана, те да нема ограничења у коришћењу исте. Постељину и пешкире сами обезбјеђују, а сав веш се једном седмично пере и пегла у затворском вешерају. Један малољетник је овако објаснио: *“Овдје је баи екстра, мислим услови су добри за лежања.”* Кад је у питању хигијена у Затвору, већина испитаних запосленика сматра да је веома добра, те да нема проблема у обезбјеђивању адекватног нивоа исте.

Дневне активности

У Затвору постоје правила о организовању редовних дневних активности која се поштују. Прописано је да након радних активности слиједи паузе када се може изаћи у двориште које је саставни дио затворског комплекса. Како тренутно само два малољетника издржавају казну малољетничког затвора, дневни ритам је флексибилнији, те могу чешће од предвиђеног да бораве у дворишту Затвора. Дневне активности подразумевају психотерапијске разговоре, који им, како истичу, нису посебно занимљиви. Такође, друштвене игре, које су им на располагању, сматрају превише једноставним и вољели би да раде нешто конкретније, за шта би били плаћени, попут рада у библиотеци, пекари, те различитим радионицама. Истичу да повремено обављају пољопривредне радове у оквиру затворског комплекса. Свакодневница малољетника се своди на гледање ТВ-а, уз редовне психотерапијске разговоре и повремену рекреацију у теретани: *“Овдје је организација скроз слаба, овдје се нема шта ни радити.”* Према ријечима малољетника, док их је било више, биле су организоване секције, а сада не. И сами запослени су истакнули да постоји проблем недостатка радионица, због чега се радне активности или не организују, или се организују теже, те су такође истакнули проблем у формирању група, с обзиром да тренутно релативно мали број малољетника издржава казну малољетничког затвора у Затвору. Кад је у питању образовање малољетника, истичу да имају могућност образовања, те да ту могућност користе. Настава је организована на начин да у Затвор долазе професори ради одржавања наставе. Према њиховим ријечима, задовољни су односом професора и мотивисани су да уче. На располагању им је библиотека и кабинет са компјутерима, без приступа интернету, кантина, медицинска и стоматолошка амбуланта у којима се могу обавити једноставније интервенције. Малољетници су смјештени у одвојеним собама, јер су тренутни капацитети установе непопуњени. Штићеницима је дозвољено да у соби имају ТВ. Малољетници сматрају да би им било врло интересантно и корисно када би имали могућност да раде у занатским радионицама: *“Нек’ организују бар нешто овдје, неке машине нек’ донесу, било шта, само нек’ се ради.”*

Ванзаводске активности

Учесници фокус групе истичу да би било добро да накратко промијене окружење и изађу из Затвора, одласком на излет или неку културно-спортску манифестацију. Испитани запосленици Затвора истичу да је велика препрека у раду то што не постоји подзаконски акт, односно правилник којим се уређује питање организације излета за малољетнике, па су истакнули да управо због тога постоје проблеми у организовању излета и посјета културним дешавањима.

Комуникација са другима

Учесници фокус групе истичу да им је омогућена комуникација са члановима породице или другим блиским лицима. Прописи дозвољавају посјете једном мјесечно, али уколико постоји потреба за чешћим доласцима, малољетници се могу писмено обратити директору Затвора. До сада,

према ријечима малољетника, није било проблема у коришћењу права на посјете. Такође, постоји могућност комуницирања са родбином и пријатељима путем телефона. Сваки малољетник има картицу са меморисаних 7 до 8 бројева, које је управа провјерила и одобрила. У свако доба дана могу позивати само одобрене бројеве, док позиве не могу примати. Истичу да редовно одржавају контакт са члановима породице и пријатељима, те да их због почињеног дјела не осуђују, већ да их родитељи и пријатељи разумију и помажу: *“Наравно, увијек ме тјеше. Немој размишљати о томе, проћи ће све.”* Запосленици установе су навели да се труде што више укључити родитеље, односно породицу малољетника у рад, те су истакнули да су у сталном контакту са родитељима.

У Затвору нису организоване активности које представљају облик сарадње локалне заједнице и Затвора. Не постоје тематски програми које реализују одређене владине или невладине организације. Простор за малољетнике који издржавају казну малољетничког затвора је физички потпуно одвојен од дијела у којем су смјештени пунољетни осуђеници, те малољетници немају контакта са пунољетним затвореницима, осим у случају одласка у кантину ради куповине.

Такође, немају контакта са локалном заједницом, јер се не организују изласци попут одласка у позориште, кино, природу и слично. Ванзаводске погодности се могу користити након испуњавања законских услова, те у вези с тим истичу да не наилазе на проблеме.

Однос малољетника са стручним особљем

Према ријечима малољетника, казна малољетничког затвора остварује сврху и помаже им да сагледају тежину почињених дјела: *“Из затвора кад изађеш, можеш бити бољи или гори.”*

Психотерапијски рад, који стручна лица са њима обављају, оцјењују корисним, а запослене који раде са њима поштују. Наводе да се васпитачи труде да са њима успоставе добру комуникацију: *“Они су коректни максимално, ја немам замјерки... Знају, труде се максимално... Не деру се овдје никада, можемо све фино да причамо.”*

Испитани запосленици Затвора су међу основним проблемима са којима се сусрећу у раду са малољетницима истакнули недостатак техничких средстава. Сматрају да је за квалитетнији рад са овом популацијом неопходна континуирана едукација и стално усавршавање у овој области, те је више од пола испитаних запосленика истакнуло да се не усавршавају у региону, као ни иностранству.

ПРЕПОРУКА:

Управи Малољетничког затвора у Источном Сарајеву да, у складу са могућностима и расположивим финансијским средствима, изнађе могућност за формирање радионица, те организовање рада малољетника у истим, као један вид радно-окупационе терапије. Уколико не постоји могућност набавке потребних производних погона, рад малољетника може обухватати и израду различитих производа, у сврху даљње дистрибуције и продаје.

Рок за провођење препоруке: 30 дана.

4.2.4. Одгојно-поправни дом при Казнено-поправном заводу, Тузла

Уводне напомене

Одјељење Одгојно-поправног дома при Казнено-поправном заводу у Тузли (у даљњем тексту: Дом) основано је 2009. године и представља посебно одјељење за извршење васпитне мјере упућивања у васпитно-поправни дом.

Малољетници су распоређени у двије васпитне групе, односно 2 одјељења, а групе су подијељене према степену напретка, односно постигнутог нивоа ресоцијализације.

У Одјељењу Одгојно-поправног дома непосредни контакт са малољетницима, односно млађим пунољетним лицима остварују: директор Завода (тренутно упражњено радно мјесто, с обзиром да није именован од стране Владе ФБиХ), замјеник директора Завода, помоћник директора за Сектор за послове васпитања/ третмана осуђених лица и преваспитања малољетних и млађих пунољетних лица, помоћник директора за Сектор за послове обезбјеђења, виши стручни сарадник – васпитач/ одгајатељ за малољетне и млађа пунољетна лица, стручни сарадник психолог за малољетне и млађа пунољетна лица, те 7 затворских стражара.

У фокус групи у овој установи учествовало је 8 малољетника.

Генерална запажања учесника фокус групе

Малољетници који се налазе на извршавању васпитне мјере упућивања у васпитно-поправни дом у Одгојно-поправном дому при Казнено-поправном заводу у Тузли изнијели су генерално лошу оцјену ситуације у којој се налазе. Разлози за незадовољство су бројни, а на првом мјесту се односе на немогућност коришћења права на ванзаводске погодности. Жале се да ријетко користе викенд допуст, чак и када испуњавају законом прописане услове и када породица гарантује за њих. Један малољетник чак наводи свој примјер и каже да двије године није користио ову могућност.

Исхрана

Учесници фокус групе се жале на неквалитетну и једноличну исхрану. Осим тога, према њиховим ријечима, храна је често сумњивог квалитета, покварена, јер се непоједени оброци користе и за наредне дане како: *“Буде и покварено... буде и јогурт покварен.”* или *“Ма има, али кад не ваља... нпр. треба се бацити сок не ваља, они кажу хајде попијте.”* Испитани запосленици ове установе наводе да је исхрана дјеце у Дому регулисана Законом о извршењу кривичних санкција и Правилником завода. На дневној основи дјеци су обезбијеђена 3 obroка и ужина. О квалитету исхране брину и јеловнике састављају здравствена служба завода, односно надлежни љекар, директор завода, те професионални инструктори кухарства. Испитаници, надаље, истичу да не постоје никакви проблеми у набавци прехранбених производа за припрему obroка, те да се штићеницима припремају различите врсте obroка, односно да не оскудијевају у некој врсти намирница.

Хигијена

Дом је дужан да малољетницима мјесечно обезбјеђује основна средства за хигијену, али, према ријечима учесника фокус групе, то се ријетко реализује. Углавном, све сами купују у кантини Дома, осим у случајевима када се утврди да неко од њих, с обзиром на финансијске околности, није у могућности да купи неопходна средства, у којем случају ту обавезу преузима управа установе. Исто је и са обућом и одјећом. Кабине за туширање доступне су дјеци свакодневно, а топле воде има стално. Хигијену просторија одржавају сами и за то добивају мјесечну плату у износу од 60 КМ. Како учесници фокус групе истичу, плата није једини мотив за обављање кућних послова, како називају одређене активности и дужности, већ добра препорука и оцјена да неко има радне навике и пристојно понашање, што се уноси у досје и доприноси бољем извјештају. Највише испитаних запосленика истакнуло је да се хигијена у Дому, односно хигијена дјечјих соба, тоалета, заједничких просторија и дворишта одржава два пута дневно, те је иста углавном добра, док је неколико испитаника навело да је хигијена тоалета лоша. Као најчешћи проблеми у обезбјеђивању адекватног нивоа хигијене у

заводу јављају се недостатак буџетских и хемијских средстава, као и неразвијене хигијенске навике малољетника.

Здравствена заштита

Међу учесницима фокус групе било је и оних који су се жалили да имају здравствених тегоба попут дијабетеса или хроничне хипертензије. Нису задовољни нивоом здравствене заштите у КПЗ и квалитетом интервенција. Сматрају да је особље крајње непрофесионално и незаинтересовано да им правовремено укаже неопходну медицинску помоћ. Један од малољетника наводи: *“Има ту медицинска служба, има, ал’ као да је нема... Овдје ти је једино оно кад требаш да умреш, онда ти тек помогну.”* Одлазак код зубара се према њиховим ријечима чека мјесецима, јер је служба ван КПЗ-а, те су неопходне посебне припреме и мјере опреза.

Дневне активности

У сегменту организовања радно-окупацине терапије у Дому највећи број запосленика оцјењује да је у циљу побољшања положаја дјецe и младих у установама у којима се извршава васпитна мјера упућивања у васпитно-поправни дом у што већој мјери потребно омогућити испољавање креативности малољетника, организовањем различитих радионица, вршити редовну едукацију стручног особља, као и запошљавање додатног кадра, те обезбиједити више просторних капацитета за боравак и свакодневне активности малољетника у овом Дому. Испитани запосленици установе су, углавном, навели да не постоје активности којима се штићеници у заводу укључују у ширу друштвену заједницу, нити се у рад са њима укључују њихове породице. Надаље, запосленици наводе да се радно-окупациона терапија у Дому организује кроз обављање разговора са штићеницима, гледање филмова, укључивањем у постојеће радионице у Дому, те одржавањем информатичке, музичке, ликовне и спортске секције, док је један испитани запосленик истакнуо да се радно-окупационе активности у посљедњем периоду уопште не организују. Компјутери у установи доступни су штићеницима, али је њихова употреба ограничена: *“Сат времена можемо користити рачунаре, али не можемо сваки дан...”*. Теретаном нису задовољни, а библиотека им није интересантна: *“Ми имамо тамо неку стару теретану... Видите ову овдје просторију, то је библиотека, ту ми никад не улазимо...”* Сви испитани запосленици установе истакнули су да се малољетници у Дому баве спортом, углавном кошарком, фудбалом, и тренирањем у теретани. Малољетницима који извршавају васпитну мјеру упућивања у васпитно-поправни дом у Дому је омогућено образовање тако што се настава организује у Одјељењу за малољетнике. Професори одржавају теоријски дио наставе, а пракса се реализује у кантини или радионицама у оквиру Одгојно-поправног дома.

Ванзаводске активности

Излети се не организују, осим одласка у сусједни затвор Козловац, за које посјете учесници фокус групе не показују интересовање. Наведену чињеницу потврђују и одговори испитаних запосленика установе, те од укупно 11 испитаника, 10 је навело да се излети организују кроз посјете КПЗ Козловац. Поједини малољетници истичу да су раније одлазили на базен у пратњи васпитача, не сви, већ само они са примјерним владањем, што је представљало врсту награде. Учесници фокус групе истичу да им је ускраћено и право изласка у град уз пратњу, тако да углавном вријеме проводе у затворском комплексу. Ријетко излазе и у двориште, на спортске терене, да би избјегли контакт и евентуалне сукобе са пунољетним затвореницима.

Комуникација са другима

Посјете штићеницима у Дому дозвољене су седмично у трајању до два часа. Појединци наводе да имају редовне посјете родитеља, док је неколицина учесника фокус групе истакнула да их родитељи не посјећују. За вријеме посјете службено лице је присутно у просторији. Телефонски разговори могу да се обављају свакодневно послје 16.00 часова, у трајању до 10 минута. Сви штићеници у Дому посједују картице са 7 меморисаних бројева, које могу позивати, али се жале да су телефонске услуге скупе и да сав новац троше на допуне за картице.

Штићеници наводе да немају никаквог контакта са вршњацима у локалној заједници. Повремено у Дом долазе волонтери и студенти ради обављања редовне студентске праксе, али испитаници нису увидјели никакав ефекат комуникације са њима.

Однос малољетника са стручним особљем

Учесници фокус групе се жале да их често кажњавају осамљењем, односно боравком у самици. Сматрају да ова казна у највећем броју случајева није примјерена учињеном дјелу. Поред наведеног, континуирано су изложени вербалном злостављању затворских стражара, а нису поштеђени ни физичког насиља које се заташкава, што један малољетник илуструје на сљедећи начин: *"...почне се дерати на мене, псује на мене, и онда се и ја успротивим, дођу овдје дежурни, поломе ме, одведу ме у самицу, и горе ме поломе. Говори ми дежурни немој рећи да смо те ми тукли, реци да си се потукао с осталим штићеницима."* У самицама су нарочито лоши услови, јер се не одржава адекватан ниво хигијене. Такође, наводе да се неријетко дешавају ситуације када их везују лисицама, као одговор на њихов протест за боље услове под којима издржавају казну.

ПРЕПОРУКЕ:

Одгојно-поправном дому при Казнено-поправном заводу у Тузли да малољетницима у заводу обезбиједи адекватан ниво здравствене заштите, обезбиједи благовремене љекарске интервенције, посебно узмајући у обзир међународне стандарде и домаће законодавство које регулише право на здравствену заштиту у установама за издржавање казне затвора/ малољетничког затвора. Такође, потребно је, у складу са расположивим финансијским средствима и правилником о систематизацији радних мјеста у заводу, извршити пријем љекара у стални радни однос, са циљем омогућавања правремене и ефикасне љекарске интервенције.

Рок за провођење препоруке: 90 дана.

Управи Казнено-поправног завода у Тузли да, у оквиру своје надлежности и у складу са Правилником о раду завода, проведе поступак провјере истинитости навода малољетника смјештених у Одгојно-поправном дому при КПЗ-у Тузла, који указују на евентуално постојање вербалног и физичког насиља од стране затворских стражара над малољетницима, те у случају оправданости навода, против одговорних службених лица проведе дисциплински поступак, те у том смислу изрекне адекватне санкције.

Рок за провођење препоруке: Одмах.

4.2.5. Васпитно-поправни дом при Казнено-поправном заводу “Туњице”, Бања Лука

Уводне напомене

Васпитно-поправни дом при Казнено-поправном заводу “Туњице”, Бања Лука (у даљњем тексту: Дом) основан је и дјелује од 2005. године, те представља једину установу на подручју цијеле Републике Српске, у коју се упућују малољетна лица којима суд изрекне васпитну, заводску мјеру упућивања у васпитно-поправни дом у трајању од 1 до 4 године.

Дом дјелује као засебна јединица при Казнено-поправном заводу Бањалука. Смјештајни капацитет омогућава пријем и боравак 16 малољетника, подијељених у двије васпитне групе, те пријемно-отпусно одјељење капацитета 4 малољетника.

У Одјељењу Васпитно-поправног дома по важећој систематизацији запослени су: руководилац Одјељења – дипл.соц. педагог, социјални радник, психолог, 2 васпитача – дипл. психолог, референт за ваннаставне активности – професор физичке културе и спорта, те професор разредне наставе.

У фокус групи у овој установи учествовало је 7 малољетника.

Генерална запажања учесника фокус групе

Штићеници у Дому, генерално, оцјењују да су услови у којима свакодневно бораве добри.

Исхрана

Храна је редовна, количински је има довољно, разноврсна је и укусна. Прописано је вријеме obroка и јеловник којег се придржавају. С обзиром да узгајају поврће и воће у кругу Дома, малољетницима је омогућено да, ако желе, самостално припреме неке оброке. Иначе, према ријечима испитаних запосленика у овом Дому, професионални инструктори кухарства састављају јеловнике, водећи рачуна о квалитету исхране, а контролу квантитета и квалитета исхране свакодневно врши лекар.

Хигијена

Хигијена просторија је добра, а проблема у одржавању личне хигијене нема, те исто зависи од међусобног договора малољетника. Основна средства за одржавање личне хигијене малољетници добивају у заводу, као што су: сапун, паста за зубе, шампон и тоалет папир. Малољетници истичу да сами одржавају хигијену заједничких просторија, чисте и поспремају према утврђеном распореду, те се, према наводима испитаних запосленика овог завода, чишћење дјечјих соба, тоалета и заједничких просторија врши два пута дневно. Штићенике у Дому одјећом и обућом снабдијевају родитељи, а уколико немају средстава, управа установе их снабдијева неопходним. У Дому добивају папуче и пиџаме и кажу да су задовољни квалитетом гардеробе и обуће. Такође, у Дому функционише вешерај који им је доступан. Постељина се мијења сваке двије седмице, а остављена им је и могућност доношења властите.

Дневне активности

Иако су услови боравка у Дому добри, штићеници истичу да нису задовољни организацијом дневних активности. Према њиховим ријечима, углавном се баве повртларством и одржавањем дворишта Дома или спортским активностима. Стручни програми се организују у виду терапијских разговора са васпитачима, док се конкретне секције не организују. Наведени податак потврђује и чињеница да је половина испитаних запосленика у овој установи као основни проблем у раду навела недовољан

број радионица за стручно оспособљавање. Занимљив је и податак да су сви испитани запосленици истакнули неопходност континуиране едукације професионалаца са циљем побољшања третмана и рада са малољетницима у пракси, те је половина запосленика истакнула да се у овом заводу не врши редовно стручно усавршавање за рад са малољетницима који се налазе на издржавању казне малољетничког затвора. Према ријечима малољетника, у Дому се организују часови свирања гитаре, а могу радити и у радионици за аутомеханичаре или кухињи. Предлажу да се опреми теретана и да се организују занатске радионице да би се оспособили за неки конкретан посао. У Дому није организовано средњошколско образовање. Малољетницима су на располагању компјутери, али немају приступ интернету. Васпитачи им повремено дозвољавају да гледају ДВД филмове, одобреног садржаја, али истичу да им такви садржаји нису интересантни. Иако се, према ријечима свих испитаних запосленика ове установе, малољетници баве спортовима, најчешће фудбалом, кошарком и стоним тенисом, генерално, малољетници оцјењују да радно-окупационе активности нису организоване у складу са њиховим интересовањима: *“Одгајатељи се труде да што више с нама раде, да нас почне нешто занимати, да нам пролази вријеме, али све досади...”*

Ванзаводске активности

Како дјеца наводе, излети се организују једном годишње, а изласци у град као ванзаводска погодност могу да се остваре искључиво уз одобрење управе завода, након шест мјесеци примјереног владања у заводу. На располагању им је и затворски аутобус. Одласци у град организују се уз пратњу васпитача, осим у случајевима изузетно примјереног владања када им се одобрава самосталан излазак. Сви испитани запосленици истакнули су да се излети организују повремено, али до сада су то били искључиво излети на излетиште Слатина.

Комуникација са другима

Штићеници редовно одржавају контакт са породицама. Дозвољене су им посјете једном седмично, што већина и користи у зависности од удаљености од мјеста становања. Истичу да у договору са васпитачима нема проблема у коришћењу права на редовне посјете у Дому. Малољетници имају могућност коришћења викенд допушта за посјете породицама, што се остварује у складу са правилима Дома и у зависности од њиховог понашања. Телефонски разговори су ограничени, те им је дозвољено обављање истих три дана седмично, и то један час времена у пријеподневном и исто толико у поподневном термину. Повремено, малољетници могу да примају позиве породице, у договору са васпитачима, што сматрају својеврсном привилегијом. Писма као облик комуникације се не ограничавају.

Сви малољетници у заводу мјесечно добивају новчани износ од 20 КМ, који, углавном, троше на телефонске позиве родитељима, рођацима и пријатељима.

Штићеници у Дому физички су одвојени од пунољетних затвореника.

Према ријечима малољетника, њихов боравак у Дому родитељи сматрају добрим начином њиховог преваспитања и ресоцијализације: *“Већином прихватају, јер је ово добро за нас.”* Међутим, крајњи резултат стручног рада зависи искључиво од њихове спремности на сарадњу и свијести о почињеном кривичном дјелу, те један штићеник истиче: *“...али то је све до нас. Ако ми нећемо да сарађујемо, онда нама нико не може помоћи. Тешко је све ово за нас.”*

Како учесници фокус групе истичу, завод ријетко посјећују представници владиних и невладиних организација. Ипак, издвојили су посјете ОЕБС-а и организовање тематских програма превенције

наркоманије и насиља, као и повремену праксу студената у Дому. Надаље, наводе да не одржавају контакте са вршњацима ван Дома, те сматрају да маргинализација и предрасуде свакако доприносе њиховој искључености из локалне средине.

Однос малољетника са стручним особљем

Малољетници су задовољни третманом васпитача и нивоом дисциплине. Појединци сматрају да би васпитни програми требали бити строжији, са циљем стицања више радних навика: *“Ми смо у односу на оне у затвору више слободнији, више смо вани, него унутра, тамо је све строго.”*

Штићеници сматрају да се боравком у Дому остварују позитивни резултати: *“...кад изађем, и кад кренем нешто украсти, одмах се сјетим овога, и одмах ћу престати, нема шансе. Не исплати се. Губимо вријеме овдје, не можемо се школовати. Кад изађемо, не можемо наћи посао.”* Проблем немогућности наставка школовања прије навршавања 18 година за вријеме боравка у Дому истиче и већина испитаних запосленика ове установе, те $\frac{3}{4}$ укупног броја испитаних сматра да би се омогућавањем редовног школовања малољетника побољшао њихов положај у институцијма овог типа.

Учесници фокус групе задовољни су односом свих васпитача, а посебно цијене васпитаче са вишегодишњим радним искуством и наводе да са њима могу да разговарају о свим проблемима: *“Стављају се у нашу ситуацију да нам помогну.”*

ПРЕПОРУКА:

Васпитно-поправном дому при Казнено-поправном заводу “Туњице” да, у зависности од расположивих кадровских, просторних и финансијских капацитета, у оквиру радно-окупационих активности унутар Завода, организују већи број занатских радионица за штићенике. Овом мјером би се омогућило квалитетније стручно оспособљавање малољетника, унаприједиле њихове радне навике, те допринијело проналаску адекватног запослења након извршене васпитне мјере упућивања у васпитно-поправни дом.

Рок за провођење препоруке: 60 дана.

4.2.6. ЈУ Дисциплински центар за малољетнике, Тузла

Уводне напомене

ЈУ Дисциплински центар за малољетнике у Тузли (у даљњем тексту: Центар) почео је са радом 2010. године, чија надлежност обухваћа подручје цијелог Тузланског кантона.

Унутрашња организација Центра може се представити на следећи начин:

- Одјељење за извршење васпитне мјере упућивања у дисциплински центар за малољетнике, изречене малољетном учиниоцу кривичног дјела, на начин прописан законом којим се регулише изрицање и извршење ове дисциплинске мјере;
- Одјељење за дијагностику и терапију, у оквиру којег се обавља превентивни третман, а који се проводи на захтјев родитеља, усвојитеља или старатеља, и искључиво је добровољан од стране малољетника. Индивидуални иницијатори превентивног третмана могу да буду и центри за социјални рад, учитељи, наставници, професори и стручни радници у школи у случајевима када дијете показује одређене проблеме у понашању, који упућују родитеље на подношење захтјева за превентивни третман.

Смјештајни капацитети обухватају 3 собе, од чега 2 са по два кревета за мушку и једна соба са два кревета за женску дјецу.

Подаци који приказују генерално стање у Центру и стање права малољетника у овој установи које је прикупио истраживачки тим у циљу израде специјалног извјештаја “Млади и дјеца у сукобу са законом” базиран је искључиво на упитницима упућеним запосленицима овог дисциплинског центра, те достављеним одговорима. Фокус групе са малољетницима у овом дисциплинском центру нису обављене.

Структура стручног особља

У Центру је тренутно запослено 7 стручних радника, те је посебно значајно указати да су овим бројем обухваћени и стручни сарадници за социјални рад, социјалну педагогију и педагог-психолог. Сви испитаници су чланови стручног тима, те као тим носе заједничку одговорност за рад са овом категоријом дјеце.

Рад са малољетницима

Као основни проблем са којим се сусрећу у раду са дјецом, испитаници наводе недовољну кадровску попуњеност, односно мањак стручног особља за рад са дјецом, те техничке проблеме.

Унапређење рада професионалаца у пракси и побољшање третмана дјеце у сукобу са законом, запосленици Дисциплинског центра у Тузли виде кроз провођење континуиране едукације стручног особља и унапређење сарадње и координацију између институција које се баве овим проблемом.

Већина испитаних запосленика истакнула је да у Дисциплинском центру постоје активности којима се дјеца укључују у ширу заједницу, те, према ријечима већине испитаника, у свој рад укључују и породице дјеце, сматрајући да би, у циљу побољшања положаја дјеце у институцијама овог типа, рад са дјецом требало да буде на вишем нивоу стручности, посветити више пажње и времена раду са овом категоријом дјеце, те увести додатне програме третмана дјеце.

Законска рјешења третмана малољетника и дјеце у сукобу са законом

Када је ријеч о актуелним законским рјешењима која регулишу област дјеце у сукобу са законом, испитаници су мишљења да је ова област недовољно регулисана важећим законодавством, да би васпитну мјеру упућивања у дисциплински центар требало изрицати у дужем трајању, са циљем постизања вишег нивоа ресоцијализације, те да би судске поступке против малољетника требало проводити по хитном поступку, са циљем благовремене интервенције институција надлежних за извршење кривичних санкција и васпитних мјера.

Исхрана

Дјеци је за вријеме боравка у Дисциплинском центру обезбијеђен доручак и ужина, према унапријед састављеном јеловнику, док се ручак и вечера достављају из других установа. Јеловнике саставља Служба за финансије и административне послове, уз коначну одлуку директора, те се поставља питање да ли су такви јеловници прилагођени потребама дјеце у развоју, узимајући у обзир чињеницу да они не подлијежу контроли здравствене службе Центра и професионалних инструктора кухарства. Ипак, запосленици сматрају да дјеца у центру не оскудијевају у некој врсти прехранбених производа, те не постоје проблеми у њиховој набавци.

Хигијена

Сви испитаници наводе да је хигијена у Центру, односно хигијена дјечјих соба, заједничких просторија и тоалета веома добра, док је хигијена дворишта на лошијем нивоу. Хигијена се одржава од 1 до 3 пута дневно, те углавном не постоје проблеми у одржавању исте.

Радно-окупациона терапија

Радно-окупациона терапија у Центру организује се у складу са планом и програмом рада ове установе, те су у том смислу за дјецу свакодневно организоване спортске и психолошке секције. Испитаници истичу да се у оквиру активности Центра за дјецу повремено организују излети, и то углавном у Позориште “Јазавац” или на језеро. Најчешћи проблеми који се јављају при организовању излета су регулација превоза за дјецу, те финансијске потешкоће. Дјеци је у Центру омогућено бављење спортом, а најчешће се баве стоним тенисом, теретаном и кошарком.

ПРЕПОРУКА:

Дисциплинском центру за малољетнике у Тузли да у организацију плана исхране, а посебно у састављање јеловника за дјецу у центру, укључе и здравствену службу центра, као и професионалне инструкторе кухарства. Ову мјеру потребно је провести у циљу контроле плана исхране за дјецу, посебно водећи рачуна о њеном квалитету и квантитету.

Рок за провођење препоруке: 30 дана.

4.2.7. КЈУ Дисциплински центар за малољетнике, Сарајево

Уводне напомене

Кантонална јавна установа “Дисциплински центар за малољетнике” (у даљем тексту: Центар) основана је 2005. године, а рад са корисницима започела је у јуну 2007. године.

Дисциплински центар за малољетнике је установа у коју се упућују малољетници са подручја Кантона Сарајево, а којима је изречена васпитна/дисциплинска мјера упућивања у дисциплински центар.

Сазнања која је истраживачки тим прикупио у овој установи састоје се само од навода запосленика КЈУ Дисциплинског центра за малољетнике, Сарајево, (у даљем тексту: Центар), из разлога што у овој установи рад у фокус групи није организован.

Структура стручног особља

Структуру руководећих и стручних запосленика чини 12 запосленика, и то: директор Центра, шеф Службе – магистар едукационих наука, виши стручни сарадник за социјални рад, виши стручни сарадник за педагошке послове, виши стручни сарадник за психолошке послове, виши стручни сарадник васпитач и 6 стручних сарадника васпитача. Запосленици Центра су чланови тима, те радне задатке обављају тимски. Сви испитаници сматрају да имају довољно знања и вјештина у овој области и то углавном објашњавају образовањем и искуством у овој области, те сталним усавршавањем и праћењем литературе из области малољетничког правосуђа. С тим у вези су сви испитаници на питање да ли се редовно усавршавају дали позитиван одговор, као и да се сви усавршавају у региону, док се у иностранству од девет испитаника, усавршавају три испитаника.

Рад са малољетницима

На питање о проблемима са којима се сусрећу у раду, највећи број одговора запосленика се односио на кадровске проблеме, при чему је истицан недостатак стручног особља, те потреба запошљавања лица стручних за рад са овом популацијом. Испитани запосленици Центра су у одговорима наводили недостатак сарадње са породицом, као један од проблема, што можемо узети као битан фактор, јер је породица први фактор социјализације, те да се ради о дјечи која углавном долазе из запуштених породица, због чега је нужно као начин помоћи и дјечи и породицама да успоставе сталну комуникацију и континуирану сарадњу.

С обзиром да се васпитна мјера упућивања у дисциплински центар изриче малољетницима који су починили кривично дјело из непромишљености или лакомислености, те да у таквим случајевима није потребно изрицати теже кривичне санкције, можемо рећи да се ради о дјечи са којом је неопходан стручни рад, који подразумева укљученост свих битних фактора, да не би дошло до рецидивизма или чињења тежих кривичних дјела, али и постигла сврха изрицања ове васпитне мјере и смањила стопа малољетничке делинквенције. У том смислу сматрамо да се дисциплинским центрима треба пружити подршка, посебно у финансијском смислу. С обзиром на то да је овај дисциплински центар пресељен на нову локацију и у нову зграду, испитани запосленици су истакнули да су углавном добро опремљени дидактичким средствима за рад са малољетницима.

Када је у питању сарадња са родитељима малољетника којима је изречена васпитна мјера упућивања у дисциплински центар, сви запосленици Центра су одговорили да су у рад укључени и чланови породице штићеника.

Посебност оваквог типа установа је у томе што се пружа интензивна помоћ дјечи која су у сукобу са законом, без непрекидног боравка у установи. Према наводима испитаника, уз укључивање породице у рад са овом дјецом, центара за социјални рад, те добар васпитни третман, васпитна мјера упућивања у дисциплински центар би могла остварити сврху и циљ изрицања, те утицати на преваспитање малољетника.

Законска рјешења третмана малољетника и дјече у сукобу са законом

Испитаници сматрају да су законска рјешења у овој области релативно добра, посебно јер предвиђају мјеру упућивања у дисциплински центар, али да је трајање ове мјере ипак кратко, па су с тим у вези истакнули да је потребно промијенити дужину трајања ове васпитне мјере. Надаље, истакнули су потребу убрзавања судских поступака ради благовремене интервенције. Занимљиво је да је један испитаник одговорио да је потребно *“укључити у рад дјецу за вријеме трајања судског поступка”*, као и *“унаприједити сарадњу институција које се баве овим проблемом”*.

Исхрана

Исхрана у дисциплинском центру је регулисана другачије у односу на установе у којима малољетници бораве 24 часа. Разлика је у томе што се у Центру обезбјеђује доручак и ужина, која се припрема у Центру, док право на ручак имају дјеца која су на цјелодневном боравку и 6 часова дневно. Према одговорима запосленика, ручак и вечера се достављају из терапијске јединице “Компас”. Од девет испитаника, четири су истакнула да постоје проблеми у набавци одређених намирница, али да дјеца не оскудијевају у било којој врсти намирница.

Хигијена

Што се тиче хигијене просторија, сви испитаници су задовољни хигијеном у Центру, али на питање колико се пута дневно одржава хигијена просторија, већина није одговорила на питање. Два испитаника су навела да постоје проблеми у одржавању хигијене и да се то првенствено односи на недостатак запосленика-хигијеничара.

Радно-окупациона терапија

Према наводима испитаника, радно-окупациона терапија се организује у виду спортских и ликовних секција, те чистића просторија Центра. Такође, поједини запосленици су давали одговор да се радно-окупациона терапија обавља индивидуално, у пару и групно, те да се врши и у радионицама и то свакодневно.

На питање да ли се организују излети за дјецу запосленици Центра нису одговорили, али су два испитаника навела да постоји проблем приликом организовања излета, због тога што је мјера упућивања у дисциплински центар краткотрајна, те постоји проблем организовања превоза. Малољетници иду у позориште, кино и на утакмице и то повремено, зависно од могућности, распореда утакмица, те програма рада Центра. Истакнули су и да се баве спортом у Центру и то је становиште свих запосленика.

ПРЕПОРУКА:

КЈУ Дисциплински центар за малољетнике у Сарајеву да у стручном раду са малољетницима у што већој могућој мјери повећа учешће и сарадњу са родитељима, са циљем постизања ефикаснијих резултата ресоцијализације малољетника за вријеме боравка у Центру.

Рок за провођење препоруке: Одмах.

4.2.8. Дневни центар за малољетнике, Бањалука

Уводне напомене

Дневни центар за малољетнике у Бањалуци (у даљњем тексту: Центар) почео је са радом 2005. године. Просторни капацитет Центра износи сса. 300m², а додијељен је Центру за социјални рад од стране Административне службе Града Бањалука на коришћење. Простор Центра обухваћа пет просторија које су функционално опремљене, од чега су двије просторије намијењене за непосредни боравак дјеце, једна просторија опремљена је справама за теретану, те једна просторија има намјену чајне кухиње коју малољетници користе за припремање хране.

Боравак малољетника у Центру организован је на полудневној основи. Дјеца долазе од куће и проводе по неколико часова у периоду прије или након школских активности, те је сам рад Центра организован према концепту добровољног укључивања малољетника у активности Центра.

Смјештајни капацитет Центра на дневној основи обухвата сса. 20 малољетника.

Са малољетницима у Центру ради 6 запосленика, и то: директорица Центра, замјеница директорице, те 4 члана стручног тима који директно раде на пословима за малољетне преступнике.

У фокус групи у овој установи учествовало је 6 малољетника.

Генерална запажања учесника фокус групе

Учесници фокус групе су, генерално, задовољни условима у којима функционише Центар.

Исхрана

Малољетницима су у Центру обезбијеђена два obroка, dorучак и ручак, у тачно одређеним терминима. Учесници фокус групе истичу да је храна укусна и разноврсна, да постоји јеловник којег се придржавају, али да оброк, ипак, није количински довољан. Испитани запосленици већином су навели да храну набављају радници Центра једном или два пута мјесечно, а нису искључене и ситуације када малољетници сами припремају оброке. Запосленици, надаље, наводе да јеловнике састављају и о квалитету исхране брину Служба за социјални рад и ресоцијализацију, чланови тима на групним састанцима са дјецом, те се купују и готови производи.

Дневне активности

Током дана су организоване различите активности, али малољетници не показују за све једнако интересовање. Углавном, гледају ТВ, баве се спортом, тренирањем у теретани, и учествују у радионицама у којима израђују предмете, на који начин могу зарадити и новац. Сматрају да их одређени стручни програми који се примјењују потцјењују, посебно психотерапијски разговори, и више воле да се баве креативним окупационим активностима или спортом. Предлажу да се омогући тренирање фудбала, бокса и билијара за вријеме боравка у Центру. Већина испитаних запосленика Центра за социјални рад Бања Лука истакнула је да се дјеца у Центру баве спортом, прије свега, наводећи фитнес, односно теретану, те стони тенис. Иначе, радне и окупационе активности организују се свакодневно, а у складу са планом и програмом рада ове установе, односно Правилником о раду и функционисању установе. Поједина дјеца укључена су у редован процес образовања, а други су ово право изгубили због изразито непримјереног понашања. Малољетници предлажу да се рад Центра продужи и да се уведу нека строжија правила, па чак и санкције.

Ванзаводске активности

Повремено се организују излети и активности које се одвијају ван Центра, као што су одлазак на куглање у спортску дворану, рафтинг или спортске активности у ВПЗ “Туњице”. Дјеца су посебно задовољна овим сегментом програма, јер је динамичан и занимљив. Око 4/5 укупног броја испитаних запосленика истакнуло је да се у овој установи повремено организују излети, одласком на Кањон Врбање, односно на рафтинг. За вријеме трајања фокус групе, доминирали су ставови којима ова дјеца желе да се прикажу као “јаки, опасни”, изазов виде у непоштовању закона, а мотив за доказивањем и идентификација са негативним идолима су присутни у мјери да појединци сматрају да би им одлазак у затвор за пунољетна лица омогућио склапања познанства са “правим криминалцима”.

Однос малољетника са стручним особљем

Дјеца не увиђају посебан значај боравка у Центру, те сматрају да рад са стручним особљем не остварује позитивне ефекте ресоцијализације. Признају да у Центар долазе јер могу бесплатно користити теретану, те да би добили позитивно мишљење на суду, а тиме и блажу санкцију. Малољетници показују веома низак праг толеранције, признају да имају проблем са контролом агресивности и бијеса, али, како истичу, то им не смета и не желе да мијењају ову карактеристику у свом понашању. У овом контексту, евидентан је недостатак васпитања ових малољетника, те чињеница да је са њима потребно много више рада, у смислу провођења психотерапијских, евентуално и појединачних сесија, те адекватних и њиховим потребама прилагођених радионица, са циљем њиховог преваспитања и ресоцијализације. На наведено указује и чињеница да су испитани запосленици Центра за социјални рад Бањалука истакнули потребу провођења континуиране едукације особља које ради са дјецом,

стручно усавршавање, усавршавање у иностранству, кадровско појачање, те омогућавање боље примјене закона који уређују ову област.

Васпитаче и друге стручњаке који раде са њима малољетници поштују и њихов однос оцјењују коректним.

Дјеца истичу да су са полицајцима имали више непријатних искустава, због чега о њима немају позитивно мишљење: *“Увијек они претјерују. Не можеш се никоме жалити, одеш се некоме жалити, стрпају те у ауто, одведу те горе, пребију те, и још те оставе горе на Пониру. И онда трчиш за аутом да видиш гдје требаш ићи.”*

Однос са родитељима

Учесници фокус групе сматрају да родитељи одобравају њихов долазак у Центар и да подржавају напоре да се понашање њихове дјеце промијени: *“Па боље им је да сам овдје, него да сам сад негдје на улици, да нешто радим, неки белај.”* Појединци истичу да са родитељима не разговарају о овој, као ни о другим темама.

ПРЕПОРУКЕ:

Дневном центру за малољетнике у Бањалуци да у рад са дјецом укључе породице дјеце, с обзиром на чињеницу да је истраживањем утврђен недостатак међусобне комуникације родитеља са дјецом, као основног васпитног фактора.

Рок за провођење препоруке: Одмах.

Дневном центру за малољетнике у Бањалуци да се, у оквиру израде и провођења плана и програма стручног третмана дјеце, уложе додатни напори у организацији и обављању психотерапијских разговора и радионица са дјецом, у циљу ефикасније ресоцијализације. Психотерапијске разговоре и радионице са дјецом треба да обавља искључиво стручни кадар из области социјалног рада, психологије и психијатрије, што подразумева психологе, психијатре, социјалне раднике и дефектологе.

Рок за провођење препоруке: 30 дана.

4.2.9. ЈУ Завод за васпитање мушке дјеце и омладине “Хум”, Сарајево

Уводне напомене

ЈУ Завод за васпитање мушке дјеце и омладине “Хум” у Сарајеву (у даљем тексту: Завод) је на подручју Босне и Херцеговине једина установа за извршење заводске мјере упућивања у васпитну установу.

Завод за васпитање мушке дјеце и омладине је васпитна установа у интеграцији Федералног министарства рада и социјалне политике. Основна дјелатност Завода је цјелодневно социјално и здравствено збрињавање категорије васпитно занемарене и запуштене дјеце и омладине са пребивалиштем на територији ФБиХ, старосне доби од 10 до 18 година, а која су у Завод упућена на основу одлуке суда или органа старатељства.

Предвиђени смјештајни капацитет Завода је 60 лица, а постојећи капацитет установе је за 30 дјеце. Остали капацитети Завода “Хум” су већ дужи временски период неискоришћени.

Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији за пуни капацитет предвиђено је 54 запослених, а тренутно је у радном односу 25 запосленика. У служби третмана запослено је 9

запосленика, а структура је сљедећа: директор Завода, шеф Службе за третман малољетника, шеф Службе за опште и правне послове, 3 васпитача, социјални радник, педагог и психолог.

У фокус групи у овој установи учествовало је 5 малољетника.

Генерална запажања учесника фокус групе

Генералне услове у Заводу малољетници су оцијенили лошим: *"...Више нам није добро него што нам је добро"*.

Исхрана

Што се тиче исхране у Заводу, доручак је у тачно одређено вријеме, па неки од малољетника прескоче доручак, да би дуже спавали, с обзиром да, према њиховим ријечима, често остају ван Завода и до 5 часова ујутро. Према мишљењу штићеника, храна у Заводу је разноврсна, има је у довољним количинама, али није укусна. Раније је постојала пракса да се штићеници укључују у састављање јеловника, али у посљедњих неколико мјесеци, из њима непознатих разлога, ова пракса је укинута. Истичу да је храна била укуснија док се поштовало њихово мишљење при састављању јеловника. Међутим, одговори испитаних запосленика у Заводу указују да штићеници учествују у састављању јеловника, да нема проблема у набавци одређених намирница, те да штићеници не оскудијевају у одређеним врстама намирница. Истраживачки тим који је разговарао са штићеницима Завод је посјетио за вријеме ручка, те је закључак да је порција ручка обилна, а дјеци се уз ручак служи сок и воће.

Хигијена

Услови за одржавање личне хигијене су, према ријечима штићеника, добри. Топле воде има без ограничења, основна средства за одржавање личне хигијене добивају у Заводу или их сами купују од новца који добију. У Заводу функционише вешерај, те по питању хигијене нема проблема. Постељина се мијења једном седмично, те су штићеници тиме задовољни. Наводе штићеника потврђују и одговори испитаних запосленика, који су хигијену просторија оцијенили као добру. Истичу да се чишћење просторија врши 1-2 пута дневно.

Дневне активности

Кад су у питању дневне активности малољетника, према њиховим ријечима, немају обавеза које морају испуњавати. У периоду распуста када немају школске обавезе, буђење није тачно одређено: *"...Треба би устајати око 7-8 сати, али већина нас смо ноћни типови"*. За вријеме школске године, ујутро их буде васпитачи, ради одласка у школу: *"Добро, то се подразумејева. Васпитачи пробуде дјецу у школу да иду."* Уопште, сматрају да се свакодневне активности могу боље организовати, посебно у смислу окупационости штићеника различитим садржајима и њиховим већим укључивањем у осмишљавање свакодневнице. Према ријечима штићеника, као и одговорима испитаних запосленика, видљиво је да велики проблем у Заводу представља организовање и провођење радно-окупационе терапије. Испитани запосленици наводе да се радно-окупациона терапија одвија нередовно и спорадично, те да не постоје организовани облици рада са дјецом. Штићеници истичу да слободно вријеме најчешће проводе у оближњем интернет клубу. Према њиховим ријечима, често се дешава да због тога пропусти наставу у школи, те да углавном наставу не похађају редовно. Сами признају да немају формиране радне навике и образовање не сматрају битним. Штићеници нису мотивисани да похађају наставу, немају развијену ту врсту одговорности, а како наводе, нико их од одраслих и не усмјерава у том правцу, нити присиљава. Наводе да се конкретне секције у Заводу не организују.

Ванзаводске активности

Учесници фокус групе навели су да не иду на излете, у кино, позориште, спортске манифестације и слично. Љетовања се повремено организују, а зимовања не. Напримјер, прошле године су штићеници Завода љетовали 5 дана у Неуму. Одговори испитаних запосленика Завода указују да постоје проблеми у организовању излета за дјецу, а као највеће проблеме навели су “финансијске потешкоће” и “питање превоза”. Такође су навели да се не организује одлазак у позориште, кино или на спортске утакмице.

Комуникација са другима

Професионалци одговорни за рад са дјецом, осим оних који су запослени у Заводу, ријетко долазе у ову установу. Малољетници током разговора нису могли да се сјете да је у скорије вријеме неко, ко представља неку другу институцију или невладину организацију, долазио у Завод ради обављања разговора, едукација или различитих предавања. Изузетак су представници полиције, који повремено реализују едукативне активности.

Штићеницима Завода је омогућено да комуницирају са члановима породице, те у том смислу не постоје ограничења, али дјеца углавном не желе да имају контакт са родитељима, јер њих сматрају кривцима због којих су смјештени у Завод и то првенствено због лошег васпитања. Због породичне запуштености, неки од њих су врло рано укључени у програме хранитељских породица, али у те програме се нису добро уклопили. Наводе малољетника потврђују испитани запосленици, који су у одговорима навели да у рад са дјецом не укључују родитеље/рођаке дјеце. У школи их вршњаци различито прихваћају. Постоје ситуације да су од вршњака добро прихваћени, те да не примјећују да их професори или вршњаци другачије третирају јер су смјештени у Заводу. Међутим, неки од испитаника су врло јасно дали до знања да су маргинализовани: *“Знате шта се мени једном десило... сједим ја у разреду... и ником нисам говорио да сам у Дому... и разредна мене пита како је теби у дому и одједном се читав разред окрене и кад се завршио час сви су се одвојили на крај учионице, нико неће да прича са мном... ми смо на лошем гласу... нама је окачено звонце.”*

Однос малољетника са стручним особљем

Малољетници су углавном задовољни односом који имају са особљем Завода: *“Ово су све позитивни људи који су завршили факултете, који нас уче само добрим стварима! Па, нико нам овдје не мисли зло... сви нам желе добро.”* Такође, истичу да их нико од васпитача никада није тукао.

Остало

Из одговора испитаних запосленика Завода можемо да изведемо закључак да су најчешћи проблеми са којима се сусрећу у раду недостатак простора, односно скучени простори, мањак стручних запосленика, те су у одговорима истицали потребу запошљавања стручних лица за рад са малољетницима. Надаље, као и већина запосленика у осталим установама, истичу проблеме материјалне природе, те да с тим у вези држава не посвећује довољно пажње овом проблему. Такође, истакнули су и да су, кад су у питању дидактичка средства потребна за рад, углавном лоше опремљени.

Са друге стране, малољетници перципирају Завод као једину алтернативу коју имају. У породице се не могу или не желе вратити. Свјесни су да им је то “загарантован смјештај” до пунољетства. Не сматрају да је боравак у Заводу посебна казна за њихово понашање и углавном друге окривљују због ситуације у којој се налазе. На првом мјесту окривљују родитеље, што има смисла, ако узмемо у обзир то да су први фактор социјализације. Али, занимљиво је да не перципирају личну одговорност, сопствени удио у почињеним дјелима.

Кад је у питању цепарац, штићеници су истакнули да новац који добију као цепарац углавном потроше у интернет клубу! Према њиховим ријечима, понедељком добију цепарац у износу од 10 КМ, а петком у износу од 5 КМ, што сматрају недовољним за њихове потребе. Истичу да им је новац потребан највише за цигарете, а један број њих повремено купује и марихуану!

Одјећу и обућу купују организовано у продавницама које сарађују са Заводом. Сваки штићеник за ту сврху добије по 150 КМ за куповину одјеће и обуће. Учесници фокус групе, ипак, сматрају да је потребно да добивају више новца, као и гардеробе и обуће.

Прописи Завода одређују да штићеници морају доћи у Завод до 23h, међутим, у пракси се ово правило не поштује, па се дешава да остану вани и до 5 часова ујутру.

ПРЕПОРУКЕ:

ЈУ Завод за васпитање мушке дјеце и омладине Сарајево да предузме мјере и активности у сврху редовног организовања радно-окупационих терапија, те организовања различитих секција, зависно од жеља и афинитета штићеника.

Рок за провођење препоруке: 30 дана.

ЈУ Завод за васпитање мушке дјеце и омладине Сарајево да као један вид радно-окупационе терапије свакодневно организује часове учења и писања задаће, те да се у ту сврху предвиде санкције штићеницима за неприсуствовање истим.

Рок за провођење препоруке: 30 дана.

ЈУ Завод за васпитање мушке дјеце и омладине Сарајево да ограничи боравак дјеце ван Завода после 23h, те да се у том смислу предвиде санкције за непоштовање ограничења.

Рок за провођење препоруке: Одмах.

4.3. ГЕНЕРАЛНА АНАЛИЗА СТАЊА У УСТАНОВАМА У КОЈИМА СУ СМЈЕШТЕНИ МАЛОЉЕТНИЦИ У СУКОБУ СА ЗАКОНОМ

4.3.1. Профил испитаника стручног особља

За потребе израде Анализе стања на тему “Млади и дјеца у сукобу са законом”, тим Одјела за праћење права дјеце при Институцији омбудсмена за људска права БиХ је у периоду јули/август 2012. године провео истраживање у осам установа на подручју БиХ у којима малољетници издржавају казну малољетничког затвора и васпитне мјере. Испитивањем, које је обављено путем упитника, у свим установама обухваћено је стручно особље које обавља послове третмана малољетника и у непосредном је контакту са њима, као што су: социјални радници, педагози, психолози и васпитачи. Испитивањем је обухваћено укупно 56 запосленика у свим установама на подручју цијеле БиХ.⁶⁹

Резултати истраживања указују да је у установама највише запослен стручни кадар који врши ресоцијализацију дјеце, више од пола испитаника по занимању су педагози/психолози/социјални радници.

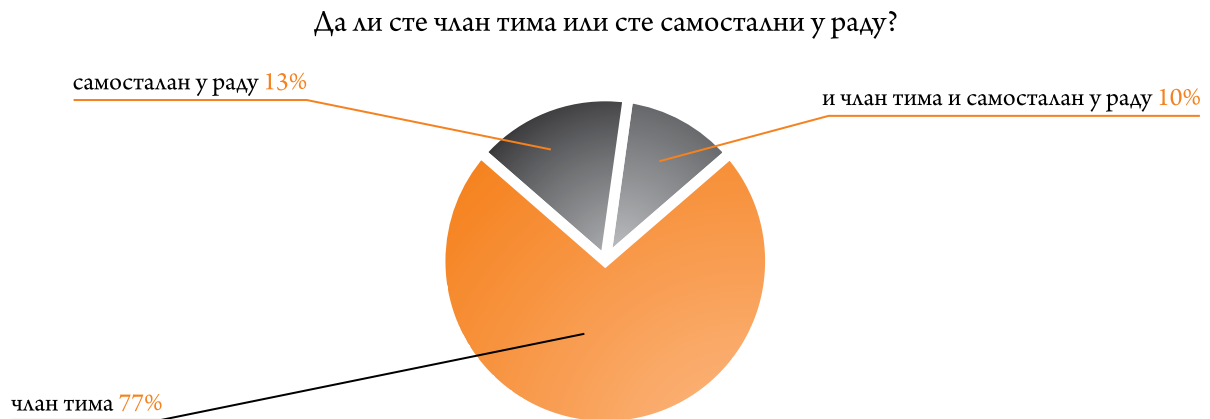
⁶⁹ Анекс II

Графикон 1

Последњих деценија велики напори се улажу у увођење тимског рада у свим областима, јер су истраживања показала знатно боље резултате рада у тиму. С тим у вези, испитанике смо питали да ли је рад у установама у којима су запослени организован у виду тимског рада или самосталног рада. Одговори више од половине испитаника показују да је доминантан тимски рад. Ово је свакако битан и охрабрујући податак, с обзиром да рад са малолетним учиниоцима кривичних дјела подразумијева укључивање свих фактора ресоцијализације, организован тимски рад са дефинисаним задацима и пословима за сваког запосленика, а посебно сталну кореспонденцију између запосленика.

Графикон 2

Највећи број запосленика у установама, који су учествовали у истраживању, старости је од 31 до 40 година, а слиједе испитаници старости до 30 година. Од 56 испитаних запосленика у институцијама које раде са дјецом у ризику или дјецом која су у сукобу са законом, једнак број испитаника је старости од 41 до 50 година и оних који су старији од 50 година.

Табела 1

Старосна доб испитаника	Процент запосленика
До 30 година	25,1%
Од 31-40 година	28,7%
Од 41-50 година	23,4%
Преко 50 година	23,4%

Већина испитаних запосленика са малољетницима ради од 1-3 године, те од 4-7 година. Можемо закључити да стручна лица раде релативно кратко са дјецом у сукобу са законом. Међутим, разлоге за то можемо тражити у више фактора. То можемо довести у везу са старосном структуром испитаника, која показује да је 25% испитаника старости до 30 година, а да је скоро 30% испитаника старости од 31-40 година, што представља релативно млад кадар, који нема довољно искуства у раду са дјецом у сукобу са законом. Такође, треба споменути и да су се поједини видови рада са дјецом тек недавно уграђени у законодавни систем и праксу, тако да и у том смислу можемо наћи разлоге због којих испитаницима недостаје искуство у раду са малољетницима. Свакодневни рад и активности које се проводе у установама свакако би требале бити праћене додатним едукацијама или специјализацијама с обзиром на специфичност посла који обављају и на осјетљивост популације са којом раде. У вези са радним искуством, испитанике смо питали и да ли сматрају да имају довољно радног искуства за рад са дјецом која су у сукобу са законом. Одговор који смо добили је да 77% испитаника сматра да има довољно искуства у овој области, док 16% испитаника сматра да им знање и вјештине недостају.

Табела 2

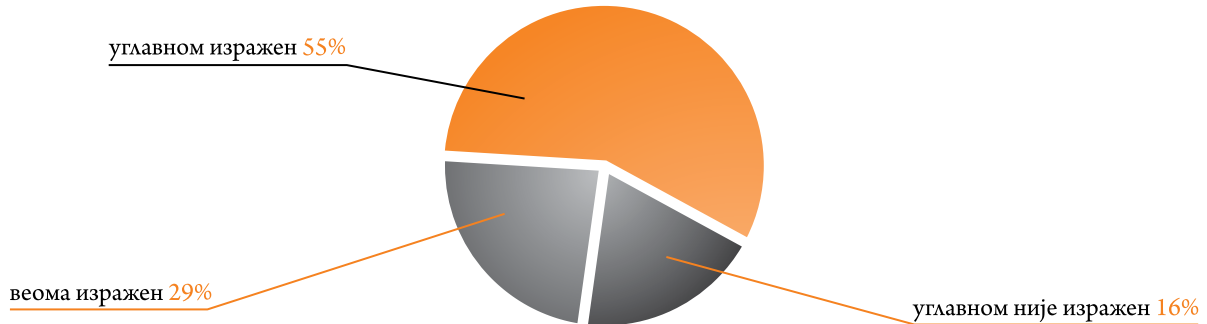
Број година радног искуства	Број испитаника
1-3 године	21
4-7 година	17
8-12 година	8
16-35 година	3
Без одговора	7

4.3.2. Перцепција проблема малољетничке делинквенције у БиХ

Свједоци смо тенденције раста броја кривичних дјела у којима су починиоци малољетници. Посебан проблем је што малољетници чине све тежа кривична дјела, а вјероватно највећи проблем је што се старосна доб учинилаца кривичних дјела помјера наниже, па се неријетко дешава да су починиоци дјеца старости испод 14 година, која кривично и не могу одговарати. *Графикон 3* показује да 84% испитаника сматра да проблем малољетничке делинквенције постоји и да је изражен. Овакав став показују и одговори испитаника, који поред наведених разлога, израженост проблема малољетничке делинквенције виде и у запуштености дјеце од стране друштва и породице. Испитаници који сматрају да проблем малољетничке делинквенције није изражен ово објашњавају чињеницама да нема организованих банди, да је број малољетника као починилаца кривичних дјела мањи у односу на пријератни период, те да почињена дјела немају карактер веће друштвене опасности.

Графикон 3

Да ли је по Вашем мишљењу проблем малољетничке делинквенције озбиљно изражен у нашој земљи (вашем граду)?

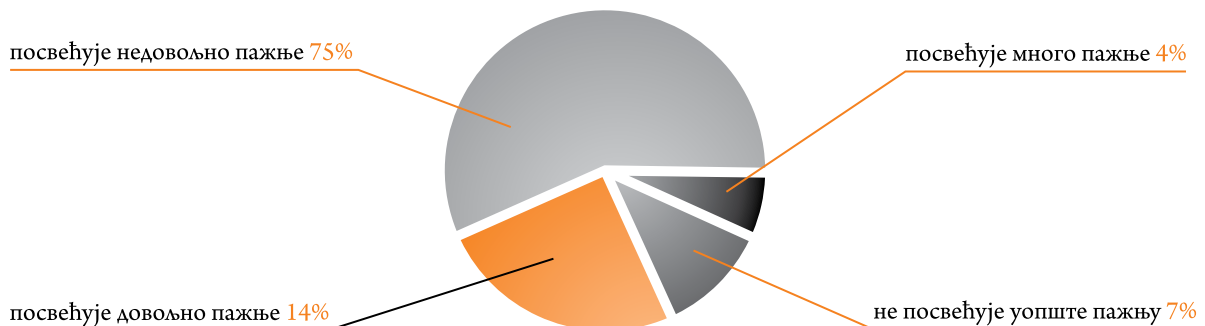

4.3.3. Однос власти према службама за заштиту младих и дјеце у сукобу са законом

Генерално, испитаници сматрају да држава не пружа довољну подршку установама за заштиту младих и дјеце у сукобу са законом. Своје становиште објашњавају чињеницом да власти не реагују благовремено, да се реагује тек након што се догоди неки инцидент, да недостају програми примарне и секундарне превенције, да држава не пружа довољну финансијску подршку, те да нема квалитетног стручног особља. Испитани запосленици истичу неопходност благовремене реакције државе, приоритетну израду стратегија за борбу против малољетничког преступништва, провођење пројеката из ове области, улагање финансијских средстава за квалитетне превентивне програме, квалитетне програме рада у установама, али и ефикасан постпенални третман. Ипак, сматрају да су одређени помаци учињени, али да је потребна стална подршка надлежних власти.

Графикон 4

Да ли држава посвећује довољно пажње службама у ланцу заштите дјеце која имају проблема са законом?

4.3.4. Законска рјешења третмана малољетника и дјеце у сукобу са законом

Резултати истраживања показују да је већина испитаника задовољна постојећом законском регулативом. Добивени подаци указују на чињеницу да више од половине учесника истраживања сматра да су законска рјешења у овој области углавном добра. Истина, направљени су помаци у овој области, што потврђује и чињеница да је у Републици Српској још 2010. године усвојен Закон о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, те је исти закон усвојен и у Брчко Дистрикту БиХ у новембру 2011. године, али до данас није ступио на снагу. У Федерацији Босне и Херцеговине

Нацрт овог закона налази се у парламентарној процедури. Простор за унапређење и побољшање законске регулативе постоји, у што би свакако требало укључити и стручњаке који раде са овом популацијом, који имају искуство и знање из ове области. Запосленици установа сматрају да постоје начини да се побољша законска регулатива у овој области, те да то, између осталог, подразумијева и побољшање постпеналног третмана, те рад са дјецом након извршене кривичне санкције. Испитаници истичу да само извршење кривичне санкције није довољно за постизање сврхе њеног изрицања, већ је потребно спречавање рецидивизма у вршењу кривичних дјела, те је у том смислу неопходно организовање и провођење различитих постпеналних третмана, који ће обезбиједити надзор над понашањем малољетника и након изласка из казнено-поправне установе. Још један од начина побољшања законске регулативе испитаници запосленици виде кроз увезивање институција које се баве овом проблематиком, те је посебно значајно истакнути убрзавање судских поступака у предметима гдје се малољетно лице појављује као починилац кривичног дјела, да би се растеретио судски систем, али и да би малољетник лакше пребродио период вођења кривичног поступка. У ту сврху потребно је повећати практичну примјену могућности које пружају закони, као што су изрицање васпитних препорука, извињење оштећеном, као и остале мјере, наравно, уколико је тиме могуће постићи сврху кажњавања.

Табела 3

Да ли су актуелна законска рјешења добра за третман дјече која имају проблема са законом?	
Одлична	2
Углавном добра	35
Углавном лоша	16
Веома лоша	3

4.3.5. Третман и унапређење положаја малољетника и дјече у сукобу са законом

Подаци добивени истраживањем показују да, уопштено говорећи, запосленици сматрају едукације и усавршавање једним од главних предуслова за побољшање рада професионалаца са овом популацијом, при томе подразумијевајући усавршавање у региону и у иностранству. Када говоримо о усавршавању, скоро 60% испитаника је навело да се редовно усавршава у овој области, те да су то већином усавршавања у региону. Искуство и знање јесу основни предуслови за квалитетан рад професионалаца у овој области. Међутим, савремени стандарди, многе међународне конвенције на нивоу Европске уније и свјетском нивоу у овој области, које су ступиле на снагу посљедњих деценија, а које је и БиХ ратификовала, налажу праћење промјена, едукације у областима новитета, да би се оправдала настојања БиХ за улазак у европске интеграције и законодавство прилагодило Европским стандардима. Уз едукације, запосленици сматрају да је потребно запослити стручни кадар. Наводе да управо стручног особља недостаје у установама, а рад са овом дјецом никако не би требало да подразумијева да то чине затворски полицајци или васпитачи који нису стручни за рад са овом популацијом. Социјални радници, дефектолози, педагози, психолози су занимања која су у установама потребна и која треба да буду доминантна у односу на друге.

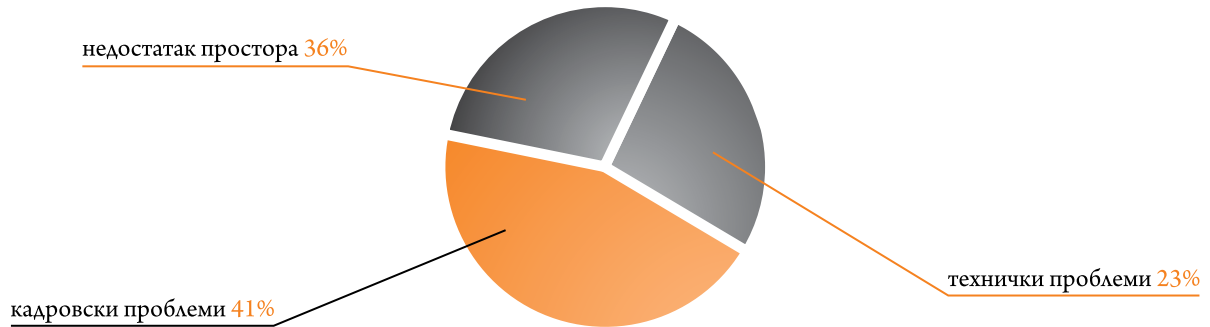
Иако су испитаници на ово питање давали доста различите одговоре, те иако су одговори бројни, ипак се може извести закључак да испитаници сматрају да највише проблема постоји у вези са недостатком стручног особља, техничким проблемима, те недостатком простора адекватних за организацију боравка дјече у установама. С тим у вези њихови приједлози за побољшање положаја

дјеце и малољетника у установама, али и унапређење рада професионалаца, односили су се на већу подршку државе у обезбјеђивању финансијских средстава да би се отклонили проблеми који постоје.

Графикон 5

Који су основни проблеми са којима се сусрећете док радите са дјецом која имају проблеме са законом?

Испитани запосленици су, углавном, задовољни опремљеношћу установа у којима раде, али ипак не треба занемарити и одговоре оних који су истакнули да опремљеност дидактичким средствима и није на завидном нивоу. Стога је потребна помоћ надлежних органа у набављању потребних техничких средстава да би се рад са овом популацијом што ефикасније могао организовати. Истраживачки тим Инститиције омбудсмена се приликом обављања разговора са малољетницима у фокус групама, а што је подразумевало и краћи обилазак појединих установа, увјерио да се установе заиста врло често сусрећу са овим проблемом, те да нериједко оскудијевају у основним средствима за рад.

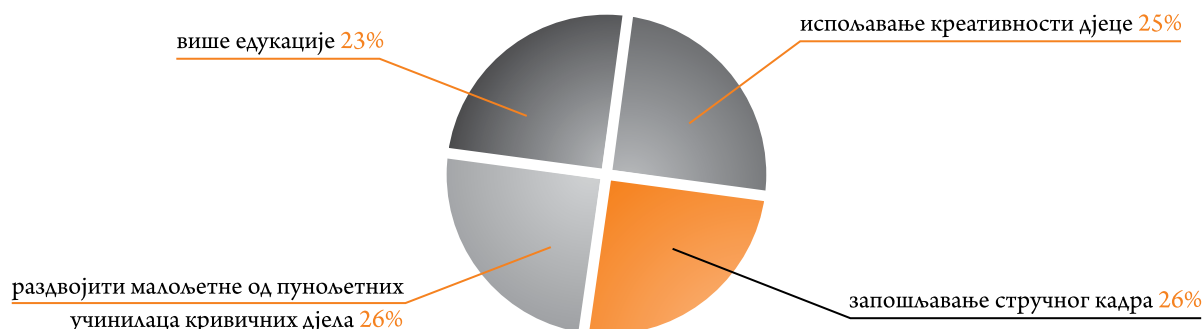
Табела 4

Имате ли неопходна дидактичка средства за рад са дјецом ?	
Веома добро смо опремљени	4
Углавном смо добро опремљени	33
Углавном смо лоше опремљени	14
Веома лоше смо опремљени	5

На питање који су њихови приједлози за побољшање положаја малољетника, највише одговора испитаних запосленика односило се на то да је малољетницима потребно створити услове за испољавање креативности, омогућити рад у радионицама за стручно оспособљавање. Међутим, то није могуће, из разлога што такве радионице недостају, а и суочени су са многим техничким проблемима. Рад са овом популацијом подразумијева запошљавање стручног кадра, што је свакако недостатак. Испитани запосленици су, такође, одговарали да је потребно одвојити малољетне учиниоце кривичних дјела од пунољетних учинилаца, што налажу и важећи закони, али и међународни стандарди. Истраживање је показало да у већини установа за издржавање казне малољетничког затвора и васпитних мјера на подручју БиХ малољетници нису на адекватан начин одвојени од пунољетних учинилаца кривичних дјела, те да нериједко заједно користе поједине просторије, као што су кантина, двориште, те спортско-рекреативне просторије.

Графикон 6

Који су Ваши приједлози за побољшање положаја дјеце која су у сукобу са законом?

4.3.6. Исхрана

Што се тиче услова боравка и основних животних потреба у установама, првенствено исхране, испитаници су понудили различите одговоре. Закључак, када је ријеч о исхрани, јесте да се у установама у којима дјеца и малољетници бораве 24 часа исхрана редовно организује, тј. да имају 3 obroka и ужину. У установама као што су дисциплински центри доручак и ужину обезбјеђује установа и на та два obroka право имају сва дјеца и малољетници, док се ручак и вечера достављају из других установа. Становиште испитаника је да је исхрана редовна, добро регулисана, а што се тиче јеловника, највећи број одговора указује на чињеницу да се јеловници састављају у складу са Законом о извршењу кривичних санкција, односно важећим законима и подзаконским актима, те да у састављању јеловника најчешће учествује и лекар, односно здравствена служба установе, затим професионални инструктори кухарства, а у појединим установама и штићеници, који својим приједлозима доприносе састављању јеловника према њиховим жељама. Међутим, наводи малољетника који су смјештени у ове установе су нешто другачији у односу на информације добивене од стручног особља⁷⁰. Генерално гледајући, 77% испитаника су у својим одговорима истакнули да нема проблема у набавци намирница, док је 87,5% испитаника навело да дјеца не оскудијевају у појединим намирницама.

4.3.7. Хигијена

Хигијену у установама су испитаници оцијенили као добру, те нема проблема у обезбјеђивању адекватног нивоа исте. Битно је истакнути да у већини установа малољетници, као дио радно-окупационе терапије, врше одржавање и чишћење просторија у којима бораве. Према подацима добивеним од запосленика, хигијена, односно чишћење просторија се врши 1-3 пута дневно. Да ипак постоје проблеми у обезбјеђивању хигијене у заводу, истакнуло је 7 испитаника, при чему су највише наводили недостатак особља-хигијеничара, недостатак хемијских средстава, али и неразвијене хигијенске навике штићеника.

4.3.8. Радно-окупациона терапија

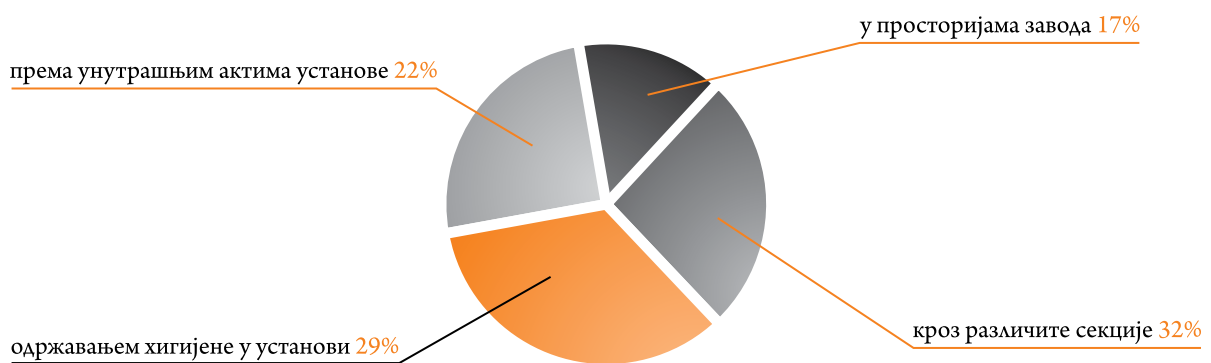
Један од основних фактора у процесу ресоцијализације дјеце и младих у сукобу са законом је, свакако, боравак у установи у којој издржавају изречену кривичну санкцију, односно васпитну

⁷⁰ Детаљније у дијелу 4.2.

мјеру. Остваривање циља кривичне санкције умногоме зависи и од самог програма рада са овом популацијом. Највише проблема се јавља управо у организацији радно-окупационе терапије. Лоше организован боравак дјеце и младих у установама разлог је низа проблема који се јављају, а о којима смо већ раније говорили (недостатак стручног кадра, техничких проблема, скучени простори...). Резултати показују да су одговори на ова питања доста различити, с обзиром на установе, али се према добивеним резултатима може закључити и да су испитаници унутар једне установе давали различите одговоре. То може значити, прво, да проблеми у области организације и провођења радно-окупационе терапије у установама постоје, а друго, да су проблеми са којима се запосленици појединих струка сусрећу у раду доста различити. Евидентан је проблем недостатка радионица за стручно оспособљавање, али како смо већ раније навели, не постоји ни иницијатива запослених да са доступним средствима организују и испланирају дневне активности ових малољетника. Потребно је организовати већи број секција, окупирати штићенике различитим активностима, едукативним радионицама, документарним филмовима, писањем задаће прије или послје наставе у школи, зависно од школског распореда, омогућити им да искажу своју креативност. Све су то врсте активности које могу да допринесу ефикаснијој ресоцијализацији малољетника. Према наводима запосленика, радно-окупациона терапија се обавља свакодневно, односно радним данима у седмици.

Графикон 7

Како се организује радна/окупациона терапија у установи?

Кад су у питању спортско-рекреативне и друштвено-културне активности у установама, исте се, према наводима већине испитаника, углавном редовно одржавају. Спортским активностима, које су доступне у установама, малољетници се редовно баве, те у овом сегменту не постоје проблеми. Када су у питању излети и одласци у позориште, кино или на спортске утакмице, јављају се одређени проблеми. Проблеми су најчешће финансијске природе, безбједносни проблеми, а у РС-у испитаници истичу да, иако је усвојен и у примјени Закон о заштити и поступању према малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, проблем представља непостојање подзаконских аката који регулишу ово питање. У дисциплинским центрима, испитаници наводе да се због кратког трајања васпитне мјере упућивања у дисциплински центар излети за малољетнике не организују.

V - ГЕНЕРАЛНЕ ПРЕПОРУКЕ

1. МИНИСТАРСТВУ ПРАВДЕ БИХ, МИНИСТАРСТВУ ПРАВДЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ И МИНИСТАРСТВУ ПРАВДЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ:

Да се, у циљу потпуног раздвајања малољетних од пунољетних лица у казнено-поправним заводима, оснују посебне установе малољетничког затвора, односно васпитно-поправни домови или изврши прилагођавање постојећих просторних капацитета у заводима, у сврху постизања напријед наведеног, а све у складу са важећим домаћим кривичним законодавством и међународним стандардима у овој области.

Да се, у сврху ефикаснијег рада са малољетницима у установама за издржавање казне малољетничког затвора и васпитних мјера:

- а) Врши континуирана супервизија стручних лица у свим установама у којима су смјештени малољетници у сукобу са законом
- б) Да се у оквиру система стручног усавршавања проводе редовне, специјализоване обуке стручног особља у установама, које ће задовољавати највише међународне стандарде.

2. МИНИСТАРСТВУ ЗДРАВСТВА ФЕДЕРАЦИЈЕ БИХ, МИНИСТАРСТВУ ЗДРАВЉА И СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ:

Регулисање питања остваривања права на здравствену заштиту малољетника у овим установама на начин да установе имају стално запослене љекаре и стоматологе са циљем обезбјеђења свакодневног приступа медицинским услугама. У овом смислу, потребно је посебно узети у обзир да су у овим установама већином смјештени малољетници који немају навршених 18 година, те да је у таквим случајевима, а у складу са важећим законским рјешењима и међународним стандардима, право на здравствену заштиту обавезно.

3. ПАРЛАМЕНТУ ФЕДЕРАЦИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ:

Да се приоритетно предузму активности у циљу усвајања Закона о заштити и поступању са малољетницима у кривичном поступку ФБиХ.

4. ВЛАДИ ФБИХ, ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И ВЛАДИ ДИСТРИКТА БРЧКО:

Да се, у складу са расположивим финансијским могућностима, изврши издавање буџетских средстава за запошљавање додатног стручног кадра у установама за издржавање казне малољетничког затвора и васпитних мјера, посебно узимајући у обзир њихове склоности и мотивацију за рад са овом категоријом дјете. У овом контексту, посебно је наглашена недовољна кадровска попуњеност социјалним радницима, педагозима, психолозима и дефектолозима.

Анекс I – Распоред посјета/ Фокус групе са малољетницима

Установа	Датум одржавања Фокус групе	Број учесника/малољетника у Фокус групи
Васпитно-поправни дом при Казнено-поправном заводу Туњице, Бањалука	09.07.2012. године	7
Дневни центар за малољетнике, Бањалука	09.07.2012. године	6
Одгојно-поправни дом при Казнено-поправном заводу, Тузла	10.07.2012.године	8
Одјељење малољетничког затвора при Казнено-поправном заводу затвореног типа, Зеница	24.07.2012. године	12
ЈУ Завод за васпитање мушке дјеце и омладине, Сарајево	25.07.2012. године	5
Васпитно-поправни дом при Казнено-поправном заводу “Кула”, Источно Сарајево	24.07.2012. године	2

Анекс II – Упитници

Установа	Датум достављања упитника	Број испитаних запосленика
Васпитно-поправни дом при Казнено-поправном заводу Туњице, Бањалука	09.07.2012. године	8
ЈУ Центар за социјални рад, Бањалука	13.07.2012. године	5
Одгојно-поправни дом при Казнено-поправном заводу, Тузла	06.07.2012. године	11
Одјељење малољетничког затвора при Казнено-поправном заводу, Зеница	12.07.2012. године	6
ЈУ Завод за васпитање мушке дјеце и омладине, Сарајево	06.07.2012. године	5
Васпитно-поправни дом при Казнено-поправном заводу “Кула”, Источно Сарајево	12.07.2012. године	7
КЈУ Дисциплински центар за малољетнике, Сарајево	03.07.2012. године	9
ЈУ Дисциплински центар за малољетнике, Тузла	03.07.2012. године	5

Анекс III – Индивидуални разговори са стручњацима

Датум одржавања разговора	Име и презиме стручњака	Институција
01.10.2012. године	Вилдана Врањ, мр. виши асс., Катедра Кривичног права	Правни факултет Универзитета у Сарајеву
01.10.2012. године	Јасмина Косовић, судија за малољетнике	Суд БиХ
01.10.2012. године	Семиха Боровац, члан Независне комисије за праћење услова боравка у заводима, поступање и поштовање људских права лица над којима се извршавају кривичне санкције и друге мјере које је изрекао у кривичном поступку Суд БиХ, страни судови за дјела предвиђена Кривичним законом БиХ, међународним уговором, чији је потписник БиХ или други суд у складу са законом БиХ	Парламентарна скупштина БиХ
02.10.2012. године	Проф.др. Хајрија Сијерчић-Чолић, Катедра Кривичног права	Правни факултет Универзитета у Сарајеву
02.10.2012. године	Алма Ковачевић, члан Комисије за мониторинг КПЗ	Министарство за људска права и избјеглице БиХ
03.10.2012. године	Драган Улеиловић, судија за малољетнике	Основни суд у Бањалуци
03.10.2012. године	Проф.др. Иванка Марковић, Катедра Кривичног права	Правни факултет Универзитета у Бањалуци
04.10.2012. године	Асс. Иван Зовко, Катедра Кривичног права	Правни факултет Свеучилишта у Мостару
05.10.2012. године	Минка Смајевић шефица Одјела за људска права	Министарство за људска права и избјеглице БиХ

